

فصلنامه علمی تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء (س)
سال سی و چهارم، دوره جدید، شماره ۶۴، پیاپی ۱۵۴، زمستان ۱۴۰۳
مقاله علمی - پژوهشی
صفحات ۷۴-۴۱

گونه‌شناسی همکاری‌ها و چالش‌های علویان ترکیه با دولت‌ها و جوامع غیرعلوی آن کشور^۱

عباس بوری^۲، علی آقانووری^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۱۸

چکیده

علویان ترکیه، بزرگ‌ترین اقلیت دینی برجسته و یکی از جدی‌ترین جوامع حامی بنیاد جمهوری سکولار در این کشور بوده‌اند که همواره طبقه‌بندی خود را به‌عنوان اقلیت رد کرده‌اند. آن‌ها همیشه در فرایند فعالیت‌ها و تعاملات خود با دولت‌ها و جوامع غیر علوی از جمله سنی‌ها، سکولارها، احزاب و کردها با مسائل و چالش‌هایی مواجه شده‌اند و مواضعشان نسبت به دولت‌ها و علویان سوریه برایشان در داخل و خارج ترکیه مشکلاتی ایجاد کرده است. باین‌وصف، محققان در اولین رویارویی پژوهشی خود در مطالعه این اقلیت، با این سؤال اساسی روبه‌رو شده‌اند که همکاری‌ها و چالش‌های علویان ترکیه با دولت‌ها و جوامع غیر علوی این کشور چیست و سپس در بررسی ابتدایی خود، از سویی با جریان‌های سکولاریسم و دموکراسی‌سازی تدریجی، احزاب، سنی‌های حنفی حاکم، کردهای علوی، دولت‌های ترکیه و علویان عرب و به‌واسطه ایشان با علویان سوریه، مواجه گردیده و از سوی دیگر نسبت به نقش و تأثیر هر یک از این جریان‌ها بر علویان و تأثیر متقابل علویان بر هر یک از آن‌ها و نیز عوامل چالش‌ها و موانع تعاملات بینشان، کنجکاو شده‌اند. واکاوی این موارد، با رویکردی گونه‌شناسانه، موضوعی و تحلیلی - توصیفی، این نتایج را داشته است: الف. جانب‌داری دولت‌ها از سنی‌ها و ترجیحشان به علویان موجب نارضایتی علویان از دولت، مانع نزدیکی علویان و سنی‌ها و باعث همبستگی بیش‌ازپیش علویان ترکیه و

۱. شناسه دیجیتال (DOI): 10.22051/hii.2025.47953.2965

۲. دانشجوی دکتری، فرقه‌های تشیع، گروه تاریخ و فرقه‌های تشیع، دانشکده تاریخ، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم،

ایران (نویسنده مسئول): bouri@um.ac.ir

۳. دانشیار گروه تاریخ و فرقه‌های تشیع، دانشکده تاریخ، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران:

aghanoori@urd.ac.ir

سوریه شده است؛ ب. علویان، مخالف حزب حاکم و متمایل به حزب جمهوری‌خواه خلق هستند و این که هیچ علوی در رهبری احزاب و مسئولان حکومتی نیست موجب اعتراضات ضدحکومتی آن‌ها شده است؛ ج. دموکراسی‌سازی و تکثرگرایی فرهنگی، موجب گرایشی اندک به تجدید بُعد مذهبی علویان گردیده، ولی متمایل بیشتر به سکولاریسم، تأثیر اندک عقاید دینی در زندگی و حمایت از اصلاحات سکولار آتاتورک، محسوس بوده است.

کلیدواژه‌ها: گونه‌شناسی، علویان ترکیه، جوامع غیرعلوی.

مقدمه

علویان ترکیه، بزرگ‌ترین اقلیت مذهبی برجسته و یکی از جدی‌ترین جوامع حامی بنیاد جمهوری سکولار در این کشور بوده که همواره هر گونه طبقه‌بندی در تقسیمات کشوری را که به آن‌ها نسبت اقلیت بدهد، رد کرده‌اند؛ این اقلیت همواره در طول تاریخ با دولت‌ها و جوامع غیر علوی از جمله سنی‌ها، سکولارها، احزاب و کردها با مسائلی مواجه شده و در تعامل با آن‌ها، با چالش‌هایی روبه‌رو شده و مواضعش نسبت به دولت‌ها و علویان سوریه برایش در داخل و خارج ترکیه مشکلاتی ایجاد کرده است. با این وصف، محققان در اولین رویارویی پژوهشی خود در مطالعه این اقلیت، با این سؤال اساسی مواجه شدند که همکاری‌ها و چالش‌های علویان ترکیه با دولت‌ها و جوامع غیر علوی این کشور چیست و سپس در بررسی اولیه این سؤال، از سویی با جریان‌های سکولاریسم و دموکراسی‌سازی تدریجی، احزاب، سنی‌های حنفی حاکم، کردهای علوی، دولت‌های ترکیه و علویان عرب این کشور و به‌واسطه ایشان با علویان سوریه، مواجه شدند و از سوی دیگر نسبت به نقش و تأثیر هر یک از این جریان‌ها بر علویان و تأثیر متقابل علویان بر هر یک از آن‌ها و نیز در مورد عوامل، چالش‌ها و موانع تعاملات بینشان، کنجکاو شدند.

این کنجکاوی موجب دریافت ویژگی‌هایی از این اقلیت شد که هر یک از جهاتی دارای اهمیت بود و بررسی اولیه هر یک از آن‌ها، مسائل و سؤالات زیادی در حول و حوش خود به‌همراه داشت که پاسخ به همه آن‌ها در یک مقاله، با دشواری‌هایی همراه می‌شد، ولی اهمیت و وابستگی برخی مباحث، به‌ویژه هم‌سویی محتوایی عناوینی که بر اساس تحقیق، مشابهت بیشتری با یکدیگر داشتند، توانستند با هم و در یک مقاله بررسی شوند؛ در فرایند این بررسی، علاوه بر رویارویی با سؤال اساسی پیش‌گفته، سؤالات دیگری هم بروز کردند که پاسخ به آن‌ها، راه‌گشا و پاسخ‌گوی سؤال اصلی بود:

۱. از آغاز جمهوری ترکیه و اصلاحات همه‌جانبه آتاتورک در راستای ایجاد جامعه‌ای

سکولار، این مسئله مطرح شده که سکولاریسم و هم‌زمان و به‌صورت تدریجی، دموکراسی‌سازی چه تأثیری بر علویان داشته و ایشان و نخبگان سکولار چه نقشی را در این فرایند ایفا کرده‌اند؟

۲. نقش و تأثیر عمده احزاب در سیاست‌گذاری‌ها و اقلیت‌های این کشور، پژوهشگران را با طرح این مسئله هم‌مواجه کرده که احزاب چه نقش و تأثیری بر علویان ترکیه داشته و متقابلاً تأثیری که آن‌ها بر احزاب داشته یا نقشی که در آن‌ها ایفا کرده‌اند چه بوده است؟

۳. علویان ترکیه، محققان را با علویان عرب در این کشور، که هم‌سو با علویان ترکیه دیده می‌شوند، مواجه می‌کند و در نتیجه باتوجه‌به این که اکثر علویان عرب، علویان سوریه را شکل می‌دهند با این مسئله مواجه می‌شوند که علویان این دو کشور، چه ارتباطات و تعاملاتی با یکدیگر دارند و چالش‌های فراروی این دو اقلیت ازسوی حکومت‌ها و جریان‌های سیاسی چه هستند؟

۴. درگیری‌ها بین سنی‌ها و علویان، پژوهشگران را با این مسئله مواجه می‌کند که عوامل چالش‌ها و موانع تعامل بین آن‌ها، چه هستند و دولت‌های حاکم در این میانه چه نقشی را ایفا می‌کنند؟

۵. محققان در پژوهش‌های خود با این نکته هم برخورد داشته‌اند که طرح و بررسی مسائل اقلیت‌ها در پارلمان اروپا، منجر به پیشنهاد قانون اساسی جدیدی ازسوی اقلیت‌ها به‌ویژه ازسوی علویان و کردها شده است، در نتیجه با این مسئله مواجه شده‌اند که آنچه موجب پیشنهادات و تقاضاهای ایشان به تغییر در قانون اساسی شده، چه بوده و در صورت تحقق تغییر، چه دستاوردهایی برایشان خواهد داشت؟

در فرایند پاسخ به سؤالات، محققان با پژوهش در فعالیت‌ها، مسائل و مواضع علویان، به بررسی تعاملشان با دولت، آحاد جامعه ترکیه، احزاب، سنی‌ها، سکولارها، کردها و علویان سوریه پرداختند، اما از آنجاکه تاکنون به هر یک از این موارد، کم‌وبیش، از زوایای مطلوب پژوهشگران پرداخته شده بود، آن‌ها در اولین گام، اولویت‌های خود را به نتایج بررسی‌های گونه‌شناسانه خود بر روی علویان قرار دادند.

در این راستا، نتیجه پژوهش در کتاب‌ها و مقاله‌ها، برآیند دیدگاه‌ها و نوشته‌ها در آثاری شد که در حوزه‌ها و موضوعات مورد بررسی، اعم از کتاب و مقاله، انعکاس یافته و بیشتر به آن‌ها پرداخته شده بود؛ بنابراین مسائل پیرامون «علویان ترکیه» با نگرشی گونه‌شناسانه، تفکیک موضوعی شد و عناوین مستقل زیر نتیجه شدند:

«پیشینه پژوهش‌ها درباره علویان»، «تبعیض‌ها نسبت به علویان»، «تقسیم‌بندی‌های علویان»،

«علویان و احزاب ترکیه»، «علویان و سنی‌ها»، «علویان و سوریه»، «علویان، کردها و قانون اساسی»، «علوی‌گرایی و سکولاریسم»، «گرایش‌های غیرمذهبی علویان»، «مراسم آیینی علویان» و «مهاجرت علویان به شهرها و اروپا».

اما کثرت موضوعات و محدودیت در قالب مقاله، امکان طرح همه آن‌ها را تحت یک عنوان میسر نمی‌کرد، بنابراین موضوعاتی انتخاب شدند که ارتباط موضوعی و محتوایی داشتند، نقاط مشترک آن‌ها بیش از عناوین دیگر بودند و می‌توانستند در طرح یک مقاله و در قالب یک عنوان بررسی شوند؛ در نتیجه در این تحقیق، موارد زیر در کنار هم مورد بررسی قرار گرفتند:

«علوی‌گرایی و سکولاریسم»، «علویان و احزاب ترکیه»، «علویان و سنی‌ها»، «علویان، کردها و قانون اساسی» و «علویان و سوریه».

پیشینه پژوهش

ذکر این نکته در آغاز مهم است که مقاله، برای پرهیز از تکرار و انجام کاری مشابه با کتاب‌ها و مقالات فارسی، بر تحقیقات دانشگاه‌ها، مؤسسات و انستیتوهای پژوهشی و نیز متخصصین موضوعات متنوع علویان ترکیه که غالباً در گرایش تاریخی خود از استادان به‌نام تخصصشان بوده‌اند، مخصوصاً تکیه بر جدیدترین تحقیقات دو دهه اخیر (۲۰۰۴ تا ۲۰۲۳م) تمرکز کرده است. جست‌وجو در عناوین مقالات و کتب فارسی و در محتوای آن‌ها با کلیدواژه «علویان ترکیه» و در عناوین مقالات و کتب انگلیسی و در محتوای آن‌ها با کلیدواژه‌های «alevis of turkey» و «turkey's alevis» صورت پذیرفت که مشهورترین عبارات در این مورد، در پژوهش‌های انگلیسی است. در بررسی پیشینه برای جست‌وجوی مقالات فارسی با کلیدواژه «علویان ترکیه»، از جویسگر فارسی «علم‌نت»^۱ و برای اطمینان بیشتر از جویسگرهای دیگر مقالات فارسی استفاده شد.

در جست‌وجوی کلیدواژه‌های «alevis of turkey» و «turkey's alevis» در مقالات

1. elmnet.ir

جویسگر علمی فارسی «علم‌نت» (elmnet.ir) با رویکردی شبیه به «گوگل اسکالر» و با تمرکز بر اسناد علمی فارسی، سایت‌های نمایه‌کننده اسناد علمی مانند مگیران (magiran.com)، نورمگز (noormags.ir)، سیویلیکا (civilica.com)، ایران‌داک (irandoc.ac.ir)، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (ensani.ir)، پایگاه داده‌های علمی تمام‌متن (tpbin.com)، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (sid.ir) و همچنین سایت‌های اصلی نشریات علمی پژوهشی، اسناد علمی را ایندکس کرده و در قالب یک جویسگر تخصصی و یک‌پارچه در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد.

انگلیسی از «گوگل اسکالر»^۱ استفاده گردید. به همین ترتیب برای جست‌وجوی پیشینه در کتاب‌های فارسی در موضوع علویان ترکیه، سامانه‌های یکپارچه مدیریت کتابخانه‌های عمومی با آدرس samanpl.ir، پایگاه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های ایران با آدرس lib.ir و مرکز اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران با آدرس nlai.ir مورد استفاده واقع شد. کلیدواژه‌های «alevis of turkey» و «turkey's alevis» برای پیشینه در کتاب‌های انگلیسی، در «گوگل بوکز»^۲ جست‌وجو شدند. برای اطمینان از نتایج، جست‌وجوها به طور عمومی در موتورهای جست‌وجوی «گوگل»^۳ و «بینگ»^۴ هم تکرار شدند، ولی دستاوردی بیش از نتایج پیشین نداشتند.

توجه به عنوان و مراجعه به خلاصه و محتوای مقالات فارسی استفاده‌شده در پژوهش‌ها درباره علویان ترکیه و نیز بررسی آن مقالات انگلیسی که افزون‌بر مقالات استفاده شده در این پژوهش مورد مطالعه واقع شدند، حاکی از این بود که نخست، هر یک، موضوعی خاص و متفاوت با موضوع این تحقیق را بررسی کرده بودند؛ دوم، بازه زمانی منابع استفاده‌شده در آن‌ها نسبت به بازه زمانی منابع به‌کاررفته در این مقاله، یعنی کتب و مقالات تألیف‌شده در دو دهه اخیر از ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۳م، از قدمت بیشتری برخوردار بودند؛ سوم، روش تحقیق هیچ موردی از آن‌ها به شیوه گونه‌شناسی که روش تحقیق این مقاله بر آن استوار است، نبود. موضوعات مطرح در این مقالات که به‌عنوان پیشینه تحقیق مورد بررسی قرار گرفتند به دو صورت نمود یافته‌اند:

۱. این که ویژگی خاصی را در علویان ترکیه بررسی کرده بودند:

الف. مقالات فارسی: تأثیر عوامل هویتی و تاریخی بر جایگاه سیاسی (صافی و موثقی گیلانی، ۱۴۰۲)، تحول جایگاه سیاسی - اجتماعی (پرتوی و فهیمی مقدم، ۱۳۹۳)، تحولات سیاسی و اجتماعی (اکبری، ۱۳۹۲)، زمینه‌های تاریخی پیدایش (جمالی فر، ۱۳۸۸)، هویت و جایگاه سیاسی (هاشمی، ۱۳۹۱)، و جایگاه امام و امامت از دیدگاه علویان ترکیه (عبداللهی و کجداغ، ۱۳۹۷).

ب. مقالات انگلیسی: علویان در ترکیه: گذشته، حال و آینده (Sandal, 2024)، مدرنیته و علویان ترکیه: چالش‌ها و تغییرات هویتی (Stewart, 2007)، بسیج فراملی علویان ترکیه (Lord, 2022) و علویان در سیاست ترکیه (Çarkoğlu & Bilgili, 2012).

---

1. scholar.google.com
2. books.google.com
3. google.com
4. bing.com

۲. در مقالات فارسی، تحلیل، تأثیر بر، تأثیر از، مقایسه با و شناخت ویژگی‌هایی خاص از علویان ترکیه را بررسی نموده بودند:

تحلیل گفتمان علوی در ترکیه معاصر (پیروزفر، ترابی و مؤمنی، ۱۳۹۹)، علویان ترکیه در تکاپوی هویت‌طلبی سیاسی (فلاح، ۱۳۸۵)، جامعه‌شناسی شیعیان ترکیه (مرتضوی امامی و دیگران، ۱۴۰۰)، علویان ترکیه و علویان سوریه: شباهت‌ها و تفاوت‌ها (برومند اعلم، ۱۳۸۷)، علویان و بکناشیه ترکیه و تأثیر احتمالی آن‌ها در برآورد استراتژیک ایران نسبت به ترکیه (مقدم، ۱۳۹۶)، تشیع در ترکیه: مقایسه‌ای میان علویان و شیعیان جعفری (یلر و جمالی‌فر، ۱۳۹۱)

و در مقالات انگلیسی، سیاست، بازسازی مبتنی بر دگردیسی دینی، موانع برگزاری مناسک، تبعیضات دولتی، هویت‌جویی علویان و علویان و حزب عدالت و توسعه را بررسی کرده بودند:

علویان در سیاست ترکیه (Çarkoğlu & Bilgili, 2012)، دگردیسی‌های دینی - سکولار: بازسازی علویت ترکی (Dressler, 2008)، علویان و حزب عدالت و توسعه (Üşenmez & Duman, 2015)، علویان و دولت ترکیه (Alemdar & Çorbacıoğlu, 2012)، و علویان در جست‌وجوی هویت (Bjelica, 2017).

به همین صورت، بررسی پژوهش‌های فارسی که درباره علویان ترکیه در قالب کتاب تألیف شده‌اند، نشان دادند که نخست، هر یک، موضوعی خاص و متفاوت با موضوع این تحقیق را بررسی کرده بودند؛ دوم همانند مقالات بررسی شده، بازه زمانی تألیف آن‌ها نسبت به منابع این مقاله که کتب و مقالات تألیف شده در دو دهه اخیر از ۲۰۰۴ تا ۲۰۲۳ م را شامل می‌شوند از تقدم بیشتری برخوردار بودند، سوم، هیچ موردی از آن‌ها به شیوه گونه‌شناسی که روش تحقیق این مقاله بر آن استوار است موضوع‌یابی نشده بودند؛ به طور خلاصه موضوعات مطرح در این کتاب‌ها به سه صورت نمود یافته‌اند:

۱. این که ویژگی خاصی را در علویان ترکیه بررسی کرده بودند: امامت در اندیشه علویان ترکیه (کجداغ، ۱۳۹۸)، تطورات سیاسی - مذهبی علویان ترکیه (عباسی، ۱۴۰۰)، جایگاه سیاسی، اجتماعی و مذهبی علویان ترکیه (فهیمی مقدم، ۱۴۰۰)، اصول اعتقادات علویان ترکیه (عباسی، ۱۴۰۱)، علویان ترکیه: ارزیابی وضعیت اجتماعی و سیاسی (واحدی، ۱۳۹۴).

۲. دیدگاه‌های خاصی از علویان، شناخت جامعه و مقایسه عقاید دینی آن‌ها را تحلیل و ارزیابی کرده بودند: علوی‌ها و طرح گشایش علوی (پیری، ۱۳۹۰)، مقدمه‌ای بر شناخت جامعه علویان ترکیه از پیدایش تا ۲۰۰۹ م (جمالی‌فر، ۱۳۹۱) و مقایسه عقاید دینی علویان و جعفریان

ترکیه (حبیبی خیایوی، ۱۳۹۷).

۳. علویان ترکیه را به صورت عمومی و با همین عنوان بررسی کرده بودند: علویان ترکیه (دونمز، ۱۳۸۹)، علویان ترکیه، از گذشته تا کنون (شکری، ۱۳۹۳) و جامعه علویان ترکیه (بهمن، ۱۳۹۵).

به صورت مشابه، بررسی‌ها نشان داد که علاوه بر کتب استفاده شده در این مقاله، کتاب‌های انگلیسی دیگری هم به علویان پرداخته، در عناوینشان «علویان ترکیه» با عبارات گوناگون نمود یافته، در دو دهه اخیر منتشر شده و این موضوعات متنوع را در مورد علویان پوشش داده‌اند: «تأثیر بر جامعه و سیاست»، «هویت قدیم و جدید»، «هویت و مدیریت تنوع قلمرو»، «مهاجرت به شهرها و اروپا» و «نقش در انتقال فرهنگ به اروپا». این موضوعات به ترتیب، از جمله در این کتاب‌ها نمود یافته‌اند:

معمای علویان ترکیه: مروری جامع (White, & Jongerden, 2021)، هویت علوی: دیدگاه‌های فرهنگی، مذهبی و اجتماعی (Olsson, Ozdalga & Raudvere, 2005)، علویان در ترکیه و اروپا: هویت و مدیریت تنوع سرزمینی (Massicard, 2012)، علویان در اروپا: صداهای مهاجرت، فرهنگ و هویت (Issa, 2016) و دین نویسی: ایجاد اسلام علوی ترکی (Dressler, 2015).

اما این کتاب‌ها، ۱. موضوعی متفاوت با موضوع این تحقیق را بررسی کرده بودند؛ ۲. در محتوا هم، هیچ یک فصل یا بخشی خاص از مطالب خود را به «همکاری‌ها یا چالش‌های فراروی علویان» اختصاص نداده بودند؛ ۳. به‌ویژه رویکردشان کمتر به صورت موضوعی بوده و در هیچ موردی مبتنی بر روش گونه‌شناسی که این پژوهش بر آن استوار بوده، نبودند؛ بنابراین در آن‌ها پیشینه‌ای مشابه با مقالات و کتب مورد بررسی، در این مقاله مشاهده نشده است. مخصوصاً بازه زمانی منابع استفاده شده در این تحقیق، دو دهه اخیر (از ۲۰۰۴ الی ۲۰۲۳م) را شامل می‌شود که بروز و نقطه قوت مقاله است. این موارد وجوه تمایز این مقاله از آثار پیشین را نشان می‌دهد.

توجه به این نکته دارای اهمیت است که در بررسی و فرایند پیشینه تحقیق، افزون‌بر پژوهش‌های ذکر شده و نتایج حاصل از آن‌ها در مورد مقالات و کتاب‌هایی که به علویان ترکیه پرداخته بودند، مقالاتی هم مشاهده شدند که هر یک به فراخور تحقیق خود، در عنوان و محتوا، علویان را مطرح کرده بودند، اما دامنه پژوهش‌هایشان «علویان ترکیه» را در بر نداشت از جمله مقالات «نقش علویان در گسترش تشیع در نیشابور» (ولوی و دشتی، ۱۳۹۰) و «رابطه حکومت‌های محلی گیلان، دیلمان و مازندران با علویان طبرستان» (جان‌احمدی و دیگران،

۱۳۹۰). علاوه بر این‌گونه موارد، مقالاتی هم مشاهده شدند که بدون طرح علویان در عنوان خود، در محتوا به علویان پرداخته بودند، اما «علویان ترکیه» در محتوا و اهداف آن مقالات دیده نشده و تعریف نگردیده بود؛ از جمله مقالات «مناسبات سیاسی سامانیان با خلافت عباسی و عوامل مؤثر بر آن» (رحمتی، ۱۳۹۴) و «بازتاب باورها و نگرش‌های شیعی در تاریخ موصل ابوزکریا آزدی» (نظری پسیخانی و دیگران، ۱۳۹۹). همین فرایند در عناوین و محتوای کتاب‌های فارسی و مقاله‌ها و کتاب‌های انگلیسی هم مشاهده شد. بدیهی است که هیچ یک از این کتاب‌ها و مقاله‌ها که بررسی‌ها نشان دادند راهی جدا از پژوهش در «علویان ترکیه» را رفته بودند، تأثیری بر این پژوهش نداشتند.

به صورت موردی و در قالب گزارش‌های مناسبتی و خبری در روزنامه‌ها، مجله‌ها و صفحه‌های وب، مواردی مشاهده شدند؛ اما بیشتر کاری مطبوعاتی - روزنامه‌ای بودند و جنبه پژوهشی نداشتند، مخصوصاً با این تحقیق هم سو نبودند و کمکی به پژوهش نکردند.

روش تحقیق: گونه‌شناسی

باتوجه به این که «گونه عبارتی است که برای اشاره به گروهی از افراد یا چیزهایی که ویژگی‌های مشابهی دارند استفاده می‌شود»^۱، هر یک از موضوعات مربوط به علویان، با استفاده از گونه‌شناسی^۲ که تجزیه و تحلیل بر اساس گونه‌ها یا دسته‌بندی‌های خاص است^۳ و اجزایش با ویژگی‌های خاصی که متقابلاً منحصربه‌فرد و در مجموع جامع هستند، شناسایی می‌شوند^۴ به کوچک‌ترین جزء ممکن، تقسیم‌بندی شده‌اند و سپس با طبقه‌بندی موضوعی^۵ که یکی از اجزای اصلی فرایند پژوهش^۶ [با عنوان «علویان»] است اجزای تقسیم‌بندی شده با ویژگی‌های خاص و مشترک، مثلاً «علوی‌گرایی و سکولاریسم»، در یک طبقه قرار گرفته‌اند. سیستم‌های طبقه‌بندی موضوعی ممکن است از کلمات، عبارات یا کدهایی برای نشان‌دادن موضوعات استفاده کنند،^۷ این پژوهش برای طبقه‌بندی موضوعات خود، باتوجه به «فرایند تقسیم اجزاء به گروه‌ها بر اساس گونه آن‌ها»^۸ اجزاء با ویژگی‌های مشابه و مشترک را در یک طبقه قرار داده و برای آن طبقه از کدگذاری عبارتی استفاده کرده است؛ مانند «علوی‌گرایی و سکولاریسم»، «علویان و احزاب ترکیه» و ...

1. <https://dictionary.cambridge.org/grammar/british-grammar/sort-type-and-kind>

2. typology

3. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/typology#learn-more>

4. <https://www.britannica.com/science/typology>

5. subject classification

6. <https://www.jisc.ac.uk/guides/managing-course-information/subject-classification>

7. <https://dictionary.archivists.org/entry/subject-classification.html>

8. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/classification>

پژوهش در نحوه استفاده بهینه از «سیستم کدگذاری دانشگاهی مشترک»^۱ [در اینجا کدگذاری عبارتی]، به عنوان نمونه یکی از طبقه‌بندی‌های صورت گرفته روی دانشجویان مسلمان را در کتاب *اسلام در محوطه دانشگاه: هویت‌ها و فرهنگ‌های متضاد آموزش عالی در بریتانیا* (Scott-Baumann et al, 2020: 241) مورد توجه قرار داده است که نشان‌دهنده طبقه‌بندی گونه‌شناسانه دانشجویان مسلمان در رشته‌های دانشگاهی مختلف با مشخصه درصد آن‌ها در هر طبقه است. بر اساس روش کار مذکور، موضوعات پژوهش، به کوچک‌ترین جزء ممکن، تقسیم شدند و سپس اجزای تقسیم‌بندی شده با ویژگی خاص و مشترک در یک طبقه قرار گرفتند (مثلاً «همکاری‌ها و رویارویی‌های علویان و احزاب» در «علویان و احزاب ترکیه» بررسی شدند) در نتیجه گونه‌های مختلف موضوعات موجود با ویژگی‌های مشابه، در عناوین خاص و منحصر به فرد، کدگذاری عبارتی (دسته‌بندی موضوعی) شده‌اند: «علوی‌گرایی و سکولاریسم»، «علویان و احزاب»، «علویان و سنی‌ها»، «علویان، کردها و قانون اساسی» و «علویان و سوریه».

علوی‌گرایی و سکولاریسم

پژوهش‌های ایگناتو^۲ نشان داده است که از زمان تأسیس جمهوری ترکیه در سال ۱۹۲۳، نخبگان سکولار این کشور تلاش کرده‌اند تا بیان هویت مذهبی و قومی را که فرقه‌ای و تهدیدکننده دولت تلقی می‌شده، محدود کنند؛ با این حال، از اوایل دهه ۱۹۸۰، سیاست‌های هویتی در ترکیه عمدتاً در اشدکالی شروع به ظهور نمودند که مستقیماً اقتدار دولتی را تهدید نمی‌کردند و اسلام‌گرایی و کنشگری علوی - کردی هر دو محصول این تغییر هستند (Ignatow, 2007: 62)؛ با وجود این، اسمیت^۳ نشان داده که «پنج ستون اسلام تأثیر اندکی در زندگی علویان دارد؛ علویان نه نماز می‌خوانند؛ نه روزه می‌گیرند؛ نه زکات می‌دهند؛ نه حج می‌گذارند و نه شریعت سنی را می‌شناسند» (Smith, 2005: 313).

بروی‌نسن^۴ هم معتقد است علویان، علوی و یازده امام شیعه را گرامی می‌دارند، اما به‌طور کلی واجبات شرعی اسلام را نمی‌پذیرند و به مناسک دینی خاص خود که با شیعیان و سنی‌ها متفاوت است، پایبند هستند (Bruinessen, 2006: 25). کوشولو^۵ هم، ضمن اشاره به

1. JACS: Joint Academic Coding System

این سیستم توسط آژانس آمار آموزش عالی و خدمات پذیرش دانشگاه‌ها و کالج‌ها در انگلستان برای طبقه‌بندی موضوعات دانشگاهی ایجاد شده است.

2. Gabriel Ignatow

3. Thomas W. Smith

4. Martin van Bruinessen

5. Deniz Koşulu

اشتباه کردن علویت با تشیع به دلیل «اصل کلمه علویت» و با وجود اعتقادات مشترک با شیعیان دوازده امامی، مناسک علویان را با سایر اعمال شیعیان کاملاً متفاوت می‌داند (Koşulu, 2013: 255) و آکسون‌گر کیزیل^۱ هم در مورد گرایش‌های اعتقادی علویان ترکیه، اعلام می‌کند که علی‌رغم برخی جنبه‌های مشترکی که علویان ترکیه با شیعیان و علویان عرب، مانند احترام به علی، اهل بیت و دوازده امام، دارند، دارای مناسک متفاوتی هستند و شریعت را رد می‌کنند (Aksünger-Kizil, 2020: 267).

البته کوچان^۲ و اونجو^۳ پیش از آن‌ها نشان داده بودند که علویان در پی نمونه‌ای از شهروندی در یک سیستم حقوقی بوده‌اند که بی‌طرفی دولت را در برابر شهروندانی که از نظر فرهنگی متنوع هستند تضمین کند، به عبارت دیگر، خواستار جهشی بزرگ به سوی سکولاریسم از نوع آرمانی‌اش بوده‌اند (Koçan, & Öncü; 2004, 484).

علویان ترکیه که توسط عثمانی‌های سنی طرد شده بودند و از اصلاحات سکولار آتاتورک حمایت می‌کردند به فشار برای جداسازی کلیسا و دولت ادامه داده‌اند تا مانع اکثریت سنی و سنی‌سازی دولت شوند (Smith, 2005: 313)، البته باید توجه شود، آن‌چنان که اس^۴ معتقد است، سکولاریسم در شکل عامیانه‌اش مقدم بر علویت به‌عنوان دین است.

او این تصور را رایج می‌داند که علویت، هم بیشتر مستعد نوسازی است و هم در رویارویی با آن بی‌دفاع است (Es, 2013: 26)؛ علویان، همواره دولت سکولار ناقص را به دولت مذهبی اکثریتی ترجیح داده‌اند (Bose, 2018: 116)؛ تلاش دولت برای تحمیل ارتدوکس ترک سنی از طریق آموزش دینی اجباری و انتصاب کارکنان مذهبی حتی در روستاهای علوی، موجب تقویت آگاهی علویان نسبت به تمایزشان از اکثریت حاکم و اقلیت‌های دیگر شده است (Khalid Masud, 2009: 147).

علاوه بر این، بر اساس گزارش مرکز مطالعات امنیت اروپا^۵، چشم‌انداز دسترسی به اتحادیه اروپا تقریباً برای همه اقشار جامعه ترکیه جذاب بوده است؛ لیبرال‌ها، امیدوار به تقویت حقوق و آزادی‌های دموکراتیک، تحکیم دموکراسی و پایان‌دهی به مداخلات نظامی، سکولارها امیدوار به تضمین ماهیت سکولار دولت‌ها، اسلام‌گرایان امیدوار به کاهش محدودیت‌ها بر آزادی‌های مذهبی، کردها امیدوار به، به رسمیت شناختن حقوق زبانی و فرهنگی کردها، و علویان امیدوار بوده‌اند که راه برای به رسمیت شناختن هویت و رفتار برابر با آن‌ها باز شود

-
1. Handan Aksünger-Kizil
  2. Gürcan Koçan
  3. Ahmet Öncü
  4. Murat Es
  5. Centre of European Security Studies (CESS).

(CESS, 2009: 160).

این هویت علوی به قول درسلا^۱، با خاستگاه سنت‌هایشان و به‌ویژه ارتباطشان با اسلام، کانون بحث‌های جریانی در ترکیه و همچنین کشورهای اروپای غربی با جمعیت مهاجر ترک قوی بوده است (Dressler, 2015: 445). با این حال علویت به‌عنوان آمیزه‌ای از نظام‌های دینی تکامل یافته و مختلف است که در آن اعمال دینی از گروهی به گروه دیگر تغییر می‌کند و در عین حال در طول زمان نیز تکامل می‌یابد^۲ (Zarcone, 2004: 297).

جنش علوی آن‌گونه که رهبران فرانسوی آن‌ها استدلال می‌کنند به‌عنوان یک «واکنش» به «رنج‌ها»یی که داشته، شکل گرفته و در یک مدل سازمانی درهم‌تنیده به وجود آمده است (Koşulu, 2013: 270) و رسماً به‌عنوان یک فرقه «بدعت‌گذار» در اسلام اعلام می‌شوند و عبادتگاه‌های آن‌ها به‌رغم صدور چندین حکم از سوی دادگاه اروپایی حقوق بشر و دادگاه‌های عالی به نفع آن‌ها، در ترکیه به رسمیت شناخته نمی‌شوند (Gülalp, 2019: 3)، حتی بر اساس تحقیقات تومبوش^۳ و آیکنج^۴، سازمان دیانت ترکیه با وجود پی‌بردن به اهمیت علویان در تاریخ این کشور، علویان را علی‌رغم این که یک گروه مذهبی هستند بیشتر به‌عنوان یک قوم می‌بیند (Tombuş & Aygenç, 2017: 76) و نیز فضای کلی دموکراسی‌سازی تدریجی و تکثرگرایی فرهنگی، موجب گرایش اندکی به تجدید بعد مذهبی علوی‌گرایی و منجر به تقاضاهای فزاینده‌ای برای خودسازمان‌دهی دینی می‌گردد (Gülalp, & Seufert, 2013: 149). نتایج پژوهش شاه^۵ نشان می‌دهد علویان ترکیه عموماً از نسخه کمالیستی سکولاریسم حمایت کرده و نسخه‌ای که موقعیت آن‌ها را تضمین نکرده، غیر قابل قبول دانسته و تمایل داشته‌اند تا بر تفاوت خود با سکولاریسم سنی‌گرا تأکید کنند (shah, 2013: 274).

بسیاری از علویان، به‌ویژه جوانان شهری، خود را سکولار و مدرن معرفی می‌کنند؛ آن‌ها اغلب مناسک مذهبی، از جمله سنت‌های خاص جامعه نوحه‌خوانی را با خواسته‌های سیاسی-اجتماعی امروز بی‌ربط می‌دانند؛ مطالب قوم‌نگاری نشان می‌دهد که فشارهای نهادی، گاهی حساسیت‌های علویان را به سمت سنت‌های آیینی‌شان سوق می‌دهد (Tambar, 2014: 20) و البته مطالعات زیادی از وابستگی کمتر علویان به مذهب نسبت به اکثریت سنی و تمایل بیشتر آن‌ها به سکولاریسم حکایت دارد؛ از جمله فابه^۶ معتقد است بسیاری از مطالعات گروه‌های علوی و خود علویان، جامعه را سنگ بنای حمایت از کمالیسم و سکولاریسم ترکیه توصیف

1. Markus Dressler
2. Thierry Zarcone
3. H. Ertuğ Tombuş
4. Berfu Aygenç
5. Jamal Shah
6. Kristin Fabbe

می‌کنند؛ برای مثال، شنکلند^۱ استدلال می‌کند که علویان، احساس دیگری از شهروندی را توسعه داده‌اند، حسی که با دیدگاه جمهوری‌خواهان اولیه ترکیب می‌شود و مفهومی سکولار از خود و دولت را شکل می‌دهد و نسبت به اکثریت جمعیت سنی، وابستگی بسیار کمتری به مذهب دارد (Fabbe, 2019: 163).

به این ترتیب عجیب هم نیست که علویان ترکیه از کمالیسم و سکولاریسم ناشی از آن حمایت کرده‌اند؛ زیرا پیکارد^۲ و مادی‌نی‌یر^۳ هم در پژوهشی نشان داده‌اند که پیروان انواع غیر استاندارد اسلام، تمایل به وابستگی به گروه‌های ملی‌گرایانه داشته‌اند (Picard & Madinier, 2011: 71). در همین راستا مطالعات جدید قابل توجهی (حتی متعلق به ۲۰۲۲)، از جمله پژوهش‌های مورات تزکور^۴، هم هستند که از نگاه علویان ترکیه، ارتباط ایشان با اسلام شیعی را رد کرده و حتی تشیع را تهدیدی برای علویت ذکر نموده است: «علویان ترکیه به‌طور گسترده هرگونه ارتباط با اسلام شیعی را رد می‌کنند و تشیع را تهدیدی برای علویت به‌مثابه سنی شدن می‌دانند؛ به‌طور کلی، علویان عرب ترکیه روابط تاریخی یا اعتقادی کمی با علویان ترکیه داشته‌اند» (Murat Tezcür, 2022: 458).

این‌که علویان، سنی‌ها را تهدیدی برای خود می‌دانند ریشه در رفتارها و برخوردهایی دارد که از سوی آن‌ها و دولت حاکم سنی، پیش از آغاز جمهوری ترکیه و پس از آن و تاکنون، با علویان این کشور صورت گرفته و فصلی ویژه در تاریخ، به‌ویژه در تاریخ معاصر این کشور باز کرده است؛ به نظر می‌رسد عبور از این رفتارها و برخوردها، بدون نگاهی حتی اجمالی به عوامل چالش‌ها و موانع تعامل بین علویان ترکیه و سنی‌ها، پژوهش را با نقص همراه می‌کند؛ با این وصف، نگاهی کوتاه به «علویان و سنی‌ها» ادامه پژوهش است.

علویان و سنی‌ها

اولین نکته‌ای که ذکر آن مهم است این است که هویت اقلیت علویان ترکیه از نظر تاریخی در تقابل با هویت سنی تعریف شده و از درگیری بین امپراتوری‌های عثمانی و صفوی در قرن شانزدهم سرچشمه گرفته و نیز سیاست‌های همگون‌سازی جمهوری ترکیه منجر به سرکوب هویت علوی هم شده است (White & Jongerden, 2021: 113).

نکته مهم دیگر که اکثر محققان در پایبندی علویان و سنی‌ها به آیین‌های سنتی خود بر آن اتفاق نظر دارند این است که اکثر علویان در طول تاریخ حداقل به برخی از سنت‌ها و آیین‌های

---

1. David Shankland
2. Michel Picard
3. Rémy Madinier
4. Güneş Murat Tezcür

اسلامی نزدیک به تشیع، در مقایسه با اکثریت سنی ترکیه، پایبندتر بوده‌اند؛ به‌طور خاص، علویان وفاداری خود را به روایت‌های شیعه در مورد تاریخ صدر اسلام حفظ کرده‌اند (tambar, 2011: 486)، اما آنچه مسئله علویان را به موضوعی نسبتاً قابل توجه در سیاست ترکیه تبدیل کرده این است که درخواست‌های رسمیت فرهنگی آن‌ها توسط دولت‌هایی رسیدگی می‌شود که حوزه‌ای عمدتاً سنی‌مذهب و چهره‌ای محافظه‌کارانه و فرهنگی دارند (Soner & Toktas, 2011: 419)؛ در نتیجه، درست است که بسیج اجتماعی و رشد ساختارهای اجتماعی نوین و جهان‌شمول از دهه ۱۹۵۰ در ترکیه، موجب تحرک اجتماعی و رشد رسانه‌های جمعی علویان هم شده، اما نه تنها کمکی به بی‌توجهی به شکاف علوی و سنی نکرده؛ بلکه آن را بیشتر هم کرده است (Caldarola, 2011: 185).

علاوه بر این، جانب‌داری دولت‌ها و به‌تبع آن پلیس از سنی‌ها در جریان درگیری‌هایی که پیش آمده، موجب شده که علویان نسبت به گشایش در وضعیت فرهنگی خودشان خوش‌بین نباشند؛ در دهه ۱۹۷۰، جدی‌ترین درگیری‌ها بین سنی‌ها و علویان رخ داده است؛ در این درگیری‌ها، قتل عام ضد علوی در مالاتیا^۱ (۱۹۷۵)، قهرمان مرعش^۲ (۱۹۷۸) و چوروم^۳ (۱۹۸۰) به اوج خود رسید؛ پلیس محلی، تحت نفوذ حکومت و راست افراطی، برای محافظت از علویان کم‌کاری کرد؛ این اقدام منجر به دوری بیشتر علویان از دولت ترکیه شد؛ این رویدادها، بعداً در سال ۱۹۹۳ در سیواس و در سال ۱۹۹۵ در منطقه غازی عثمان‌پاشای استانبول ادامه یافت (Muradoglu, 2017: 3).

آگونول^۴ بر این باور است که آنچه گاهی منجر به طغیان‌های خشونت‌آمیز از جمله فاجعه سیواس^۵ شده، احیای هویت‌های مذهبی در ترکیه به‌ویژه هویت سنی حنفی در دهه ۱۹۹۰ بوده که باعث افزایش تنش بین علویان و سنی‌ها و همچنین علویان و دولت گردیده است (Akgönül, 2013: 88).

در مورد کم‌کاری حکومت و پلیس و جانب‌داری آن‌ها از سنی‌ها نقدهای فراوانی صورت گرفته که عمدتاً متوجه دولت حزب حاکم است؛ یکی از جنبه‌های مرتبط با نقد، به «ذهنیت جناح‌گرایی حزب عدالت و توسعه» پرداخته است؛ سازمان‌های علوی، این حزب را متهم

1. Malatya
2. Kahramanmaraş
3. Çorum
4. Şamim Akgönül
5. Sivas

در سال ۱۹۹۳، تعدادی از مهمانان دعوت‌شده برای شرکت در جشنواره علویان در سیواس مورد حمله قرار گرفتند و توسط سنی‌های متعصب در یک هتل به دام افتادند و در آتش‌سوزی که رخ داد، ۳۷ نفر خفه یا سوختند.

می‌کنند که بر اساس وابستگی‌های فرقه‌ای و نه برابرخواهانه عمل می‌کند و در سیاست خارجی و داخلی، قبل از هر چیز، سنی‌ها را بر علویان ترجیح می‌دهد؛ به همین ترتیب، برخی دولت عدالت و توسعه را به حمایت از اخوان‌المسلمین سنی یا القاعده در سوریه متهم کرده‌اند؛ تقریباً همه سازمان‌های علوی از این که دولت به اندازه کافی تجاوزاتی را که علویان را هدف قرار می‌دهند، مجازات نمی‌کند ابراز تأسف نموده‌اند (Cizre, 2016: 90).

مشهود است که تقاضای ترکیه برای عضویت در اتحادیه اروپا و تلاش این کشور برای تطبیق مواضع خود بر آنچه اتحادیه برایش مقرر کرده از جمله «مسئله حقوق اقلیت‌ها مخصوصاً کردهای این کشور» موجب گشایش‌هایی اندک در رسیدگی به درخواست‌های علویان و تقاضاهای آن‌ها برای رفع تبعیض بوده است، اما تنش‌هایی که گاه‌وبی‌گاه علیه علویان صورت می‌گرفته یا متقابلاً مواضعی که علویان علیه دولت ترکیه می‌گرفته‌اند این رسیدگی‌ها را با فراز و نشیب‌هایی همراه کرده که تاکنون نتیجه مطلوبی در بر نداشته است.

در همین راستا، فلد^۱ و بوید^۲ هم، این درگیری‌ها و تنش‌ها را ناشی از تضاد درون‌دینی می‌دانند که نه تنها مشکلاتی را برای تصمیم‌گیرندگان ملی ایجاد می‌کنند، بلکه در ایجاد دولت‌های ملی نوین مشکلاتی به وجود می‌آورند که به دلیل فراملیت‌گرایی اسلام، به پیچیدگی‌هایی در سیاست خارجی، منجر می‌شوند (Feld & Boyd, 2016:278). با این اوصاف، اقداماتی هم برای بهبود روابط علویان و سنی‌ها و رفع تنش‌ها صورت گرفته که برخی دارای اهمیت بوده‌اند؛ از جمله:

دولت حزب عدالت و توسعه، پس از پیروزی در انتخابات عمومی سال ۲۰۰۷، گفت‌وگویی را با نام «گشایش علوی» با جامعه علوی برای شناسایی و تلاش برای تطبیق ادعاهای هویتی آن‌ها در چارچوب سیاسی و حقوقی ترکیه آغاز کرد که باعث ایجاد بحث‌های عمومی در میان محافل علوی و غیر علوی شد (Soner & Toktas, 2011: 419)، اما مشکلات ناشی از ناآرامی‌ها و جنگ در سوریه، این گفت‌وگوها را با چالش‌های جدی مواجه کرده و موانعی فراروی گشایش‌ها قرار داده است.

آکدمیر^۳، به نقل از لئون گلد اسمیت^۴ یکی از مشکلات علویان ترکیه در مذاکره با دولت این کشور برای رفع تبعیض از علویان را «جنگ در سوریه و شکاف‌های فرقه‌ای در خاورمیانه و به‌ویژه ناامنی‌های فرقه‌ای که علوی‌های سوریه را به رژیم این کشور پیوند می‌دهد» می‌داند؛ او معتقد است که علویان ترکیه عمدتاً مخالف جنگ و نگران افزایش قدرت مخالفان سوریه

---

1. Werner J. Feld
2. Gavin Boyd
3. Ayşegül Akdemir
4. Leon Goldsmith

هستند که از دولت ترکیه پشتیبانی می‌کنند.

دولت ترکیه، نگرانی‌های علویان در مورد خشونت‌های فرقه‌ای و احتمال گسترش آن‌ها به جانب ترکیه‌ای مرز را به‌عنوان ادعای حمایت علویان از حکومت سوریه تعبیر می‌کند (Akdemir, 2016: 103) و این‌ها مانع گفت‌وگوهای «گشایش علوی» شده یا پیشرفت آن‌ها را با کندی بسیار همراه کرده است و نیز در مارس ۲۰۰۷، «بنیاد نویسندگان و روزنامه‌نگاران ترکیه» میزبان سمپوزیومی درباره علویت بود که در آن بسیاری از علمای ملحد، سنی و علوی، دانشگاهیان، روشنفکران و غیره گرد هم آمدند و ابعاد مختلف واقعیت علوی را مورد بحث قرار دادند؛ این کنفرانس به‌عنوان نقطه عطف نزدیکی میان علویان و سنی‌های ترکیه، پوشش رسانه‌ای گسترده‌ای یافت (Walton, 2017: 103).

با وجود این، کاftان^۱، در تحقیق خود نشان می‌دهد که مهم‌ترین حقوق علویان در ترکیه هنوز به رسمیت شناخته نشده و دولت نمازخانه‌های آنان را که به خانه‌های جم معروف هستند، پوشش مالی نمی‌دهد (Kaftan, 2022)؛ کوشولو، لغو دروس دینی واجب اهل سنت برای علویان، به رسمیت شناختن رسمی علویان (به‌عنوان محل عبادت علویان) را از حقوق و ادعاهای سیاسی اولیه جنبش علوی در ترکیه و اروپا ذکر می‌کند (Koşulu, 2013: 270)؛ درحالی‌که تلاش‌ها و ادعاها در پیشرفت بهبود در روابط علویان و سنی‌ها و برای رفع تنش‌ها ادامه دارد، بزرگان تانیش^۲ در نتیجه جدیدترین تحقیقات، دولت را در عمل هم‌سو با این تلاش‌ها نمی‌بیند؛ او یکی از مخرب‌ترین جنبه‌های فرایند تبدیل «جوامع دور از وطن»^۳ ترکیه به ابزاری برای دولت به‌منظور راهیابی تبلیغات دولتی بدین جوامع را «ساخت ترکیت» تنها برای مسلمانان ترک و سنی تبار می‌بیند و در نتیجه ارمنی‌ها، کردها، آشوری‌ها و علویان ترکیه و مهاجران آن‌ها به‌عنوان فتنه‌گر و تهدیدکنندگان تلقی می‌شوند که در داخل و خارج و از طریق این جوامع باید با آن‌ها مبارزه کرد (Abdelhady & Aly, 2023: 7). باین حال محققانی از جمله برتوچلی^۴ هم هستند که جوامع علویان ترکیه را در بیشتر تاریخشان، آن‌قدرها که خودشان از خودشان تصور می‌کنند، حاشیه‌ای و تحت ستم نمی‌دانند (Bertuccelli, et al. 2023: 122).

ملاحظه می‌شود که آنچه در تنش‌ها و تعاملات بین علویان و سنی‌ها در نگاه محققان و علویان، برجسته و مشهود است، جانب‌داری دولت حزب حاکم از سنی‌ها و ترجیح آن‌ها بر علویان در سیاست‌های خارجی و داخلی است؛ در نتیجه این جانب‌داری حزبی، تعاملات

---

1. Gizem Kaftan
2. Bengi Bezirgan-Tanış
3. diaspora
4. Fulvio Bertuccelli

علویان با دیگر احزاب به‌ویژه احزاب مخالف دولت و گرایش آن‌ها را بدین احزاب موجب می‌گردد؛ بنابراین لزوم نگاهی هرچند مختصر به علویان و احزاب احساس می‌شود.

علویان و احزاب ترکیه

اکثریت قریب به اتفاق علویان عرب استان هاتای^۱ ترکیه، سکولار هستند و به‌طور کلی از حزب جمهوری‌خواه خلق ترکیه حمایت می‌کنند؛ آن‌چنان‌که بوز^۲ می‌گوید در دوره‌هایی که این کشور دارای نظام چند حزبی بوده، یعنی تقریباً از سال ۱۹۵۰ میلادی، علویان ترکیه پیوسته به احزاب سکولاریست با گرایش چپ، عمدتاً حزب جمهوری خلق^۳ و انشعاباتش رأی داده‌اند (Bose, 2018: 116). ریشه‌ها و عوامل این چپ‌گرایی در تحقیقات اوکتیم^۴ نشان داده شده، او بدین باور رسیده است که از اوایل امپراتوری عثمانی، با علویان ترکیه به‌عنوان ستون پنجم دولت صفوی در ایران، از سوی جمهوری سکولار به‌عنوان روستاییان سرکش و از سوی تشکیلات اهل سنت به‌عنوان کافران ناپاک رفتار می‌شده است؛ او این‌گونه رفتارها را موجب گرایش بسیاری از علویان به جنبش‌های چپ ضد سرمایه‌داری و اجتماعی دانسته تا جایی که در طول دهه ۱۹۷۰، از سوی ائتلافات گروه‌های ملی‌گرا، فاشیست و اسلام‌گرا و همچنین بخش‌هایی از دستگاه‌های امنیتی مورد حمله قرار گرفته‌اند (Öktem, 2008: 6).

علاوه بر اوکتیم، مرکز مطالعات امنیتی اروپا اعلام داشته که در اوایل دهه ۱۹۷۰، نفوذ چپ رادیکال به‌سمت طبقه کارگر صنعتی در حال گسترش بوده و برنامه‌های رهایی‌بخش چپ، در میان میلیون‌ها مهاجر جدید ساکن در مناطق مسکونی شهرهای بزرگ و همچنین در میان اقلیت‌های قومی و مذهبی مانند کردها و علویان، انعکاس یافته است (CESS, 2009: 116). از آغاز همین دهه با رشد فعالیت‌های تروریستی در ترکیه، مسئله علویان پیچیدگی جدیدی به خود گرفته و هر دو جناح چپ و راست طیف سیاسی از موضوع علوی برای اهداف محدود سیاسی خود استفاده کرده‌اند (Caldarola, 2011: 186).

البته بر اساس پژوهش‌ها، گونای دین^۵ علت گرایش این اقلیت به چپ را در تحقیق خود چنین طرح می‌کند که ادعای ستم فرهنگی قزلباش بر علویان در زمان امپراتوری عثمانی، عامل

1. Hatay

2. Sumantra Bose

۳. حزب جمهوری خلق ترکیه، مهم‌ترین حزب چپ میانه این کشور است که گرایش‌های ملی‌گرایانه، سوسیال دموکرات و لائیک دارد، این حزب در نهم سپتامبر سال ۱۹۲۳ از سوی مصطفی کمال‌آتاترک رهبر جمهوری نوین ترکیه تأسیس شد.

4. Kerem Oktem

5. Gazi Giray Günaydın

سیاسی اتحاد علویان با نخبگان جمهوری جدید ترکیه شده، با این وجود، تبعیض سیاسی علیه مردم علوی در دهه‌های بعد ادامه یافته به گونه‌ای که بر اساس باور علویان، به ویژه تحت حاکمیت احزاب سیاسی راست‌گرا در ترکیه، علویان شهروند ثانویه محسوب می‌شده‌اند (Günaydin, 2017: 547).

هیچ علوی در رهبری حزب حاکم یا در بین وزرای کابینه، فرمانداران، رؤسای پلیس و معاونین وجود نداشته، همه پست‌های کلیدی با انتصابات دولت مرکزی پر شده و در نهایت، طرد مداوم علویان از سوی حزب حاکم، بسیاری از علویان را به مخالفت با آن از طریق اعتراضات و تظاهرات خیابانی سوق داده است. حزب حاکم، مفهوم هویت ملی را بر اساس ایدئولوژی سیاسی اکثریت‌گرایی مذهبی می‌پذیرد؛ در این چارچوب، اقلیت‌های مسلمان و علویان که بخشی از جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، جایی ندارند (Bose, 2018: 109).

در اقدامی نادر دادگاه قانون اساسی ترکیه، تعطیلی حزب رفاه و مصادره دارایی‌های آن توسط دولت را تأیید کرد؛ تصمیم دولت مبنی بر تعطیلی این حزب با استقبال سکولارها و علویان که نگران محدودیت فعالیت‌های خود، در صورت حضور این حزب در قدرت ترکیه بودند، مواجه شد؛ (Kabasakal Arat, 2013: 273). شبکه‌های وابسته به لیبرال‌ها و دموکرات‌های مسلمان نشان داده‌اند که مسلمانان برای تقویت ایمان خود و زندگی مسالمت‌آمیز در کنار دیگران به مبارزه‌ای درونی دعوت می‌شوند.

آن‌ها برای توضیح تغییراتی که در شرایط سیاسی - اجتماعی‌شان ایجاد می‌شود، اجتهاد را به کار می‌گیرند یا متون و قوانین را بازتفسیر می‌کنند؛ جنبش گولن که توسط «فتح‌الله گولن»^۱ تأسیس شده، می‌خواسته معنویت صلح‌آمیز را ترویج کند. فرقه‌های اقلیت اسلامی مانند علویان ترکیه هم می‌خواسته‌اند خود را جامعه‌ای صلح‌طلب و اغلب لیبرال نشان دهند که غالباً مورد حمله جوامع مسلط سنی قرار می‌گرفته‌اند. این موارد و مواضع مشابه دیگری که علویان با جنبش گولن داشته‌اند باعث شده که این دو را طرف‌دار یکدیگر بدانند (Moghadam, 2016: 84).

سه جنبش محیط‌گرا در جامعه مدنی ترکیه بدون نگاه و نگرش حزبی فعالیت مشهود

1. Fethullah Gülen

فتح‌الله گولن، یک عالم دینی ترک بود که در تبعیدی خودخواسته در پنسیلوانیای آمریکا زندگی می‌کرد؛ او در ۲۰ اکتبر ۲۰۲۴ در همان‌جا از دنیا رفت؛ علی‌رغم این که به او مواضع میانه‌رو، محافظه‌کار، صلح‌طلب و لیبرال را نسبت می‌دهند، علیه شیعیان و حکومت ایران، مواضعی بسیار تند و افراطی دارد؛ مواضع او درباره شیعیان و ایران را در پیوند زیر ببینید:

<https://www.tabnak.ir/fa/news/607296>

دارند؛ این سه در ارتقا، نگهداری و حفاظت از محیط‌زیست، مشترک هستند، اما در روش کار و اعتقادات، متفاوت از یکدیگر عمل می‌کنند؛ «جنبش محیط‌گرا و ملی‌گرای سکولار»، «جنبش محیط‌زیست‌گرا با گرایش اسلامی» و «جنبش محیط‌زیست‌گرای علوی-کردی».

در این فرایند، کل‌نگری و احترام به طبیعت، بخشی از پروژه‌های گسترده برای احیای هویت‌های سنتی قومی، منطقه‌ای و مذهبی است که به طور فزاینده‌ای به روی سیاست‌های چندفرهنگی و هویتی گشوده شده است. استقلال عمل علویان در این فرایند و در این جنبش‌ها در راستای اهداف خودشان مشهود است (Ignatow, 2007: 62).

دیده شد که علویان و کردها در جریان نفوذ جریان‌های چپ رادیکال، هر دو تحت‌تأثیر بوده و در جنبش‌های محیط‌زیست‌گرای جامعه ترکیه و در جنبش محیط‌زیست‌گرای علوی-کردی، فعالیت مؤثر و مشترک داشته‌اند؛ آنچه علاوه بر این‌ها و در کنار تبعیض‌های مشترکی که بر اقلیت‌های مذهبی و قومی وجود داشته، خود را نشان می‌دهد بی‌توجهی به این دو در قانون اساسی ترکیه است.

این نکته مهم و تعاملات مشترکی که این دو اقلیت مذهبی و قومی در اعتراض‌ها و درخواست‌های تجدیدنظر در قانون اساسی داشته‌اند، لزوم مروری اگرچه کوتاه، بر جایگاه آن‌ها در قانون اساسی و فرایند تغییرات پیشنهادی در آن را نشان می‌دهد.

علویان، کردها و قانون اساسی

در قانون اساسی ترکیه در سال ۱۹۲۴م، تابعیت این کشور به این صورت تعریف شده است: «مردم ترکیه، صرف‌نظر از مذهب و نژادشان، از نظر شهروندی، «ترک» خوانده می‌شوند»؛ همان‌طور که اکمچی اوغلو^۱ استدلال کرده است، گنجاندن بند «از نظر شهروندی» در قانون اساسی، این امکان را برای معماران دولت فراهم می‌کند تا «از طریق تابعیت، ترک‌های واقعی را از ترک‌های دیگر متمایز کنند»؛ این تعریف همچنین برای پوشاندن دیگر تفاوت‌ها در جامعه مسلمان ترکیه، به‌ویژه وجود جمعیت‌های علوی و کرد که به آن‌ها در تدوین قانون اساسی هیچ توجهی نشده، به کار رفته است؛ اعتقاد بر این بوده که وفاداری کردها و علویان از یونانی‌ها، یهودیان و ارمنی‌ها که در قانون اساسی دیده شده‌اند، مبهم‌تر و وضعیت آن‌ها برای دولت از شفافیت کمتری برخوردار است (Fabbe, 2019: 163).

با این اوصاف به نظر گزیک^۲ روایت ملی‌گرایانه ترکی و کردی از علویت متفاوت است؛ روایت ملی‌گرایانه از ترکیه، علویان را به‌عنوان ترک‌های «اصیل» معرفی می‌کند (Gezik 2013:)

1. Lerna Ekmekçioglu
2. Erdal Gezik

22, 183). درحالی که لرد^۱ معتقد است از دهه ۱۹۸۰، این روایت ناسیونالیستی ترک توسط مورخان کرد علوی به چالش کشیده شده است؛ از این منظر همه علویان، کرد هستند (Lord, 2022: 458).

طبیعی است که نگرش راویانی که نگاه ملی‌گرایانه به موضوع ندارند متفاوت است؛ به گفته گولالپ^۲ قانون اساسی ترکیه، جمهوری را سکولار تعریف می‌کند، اسلام سنی عملاً دین رسمی دولت است و هویت ملی ترکیه پیوند نزدیکی با اسلام سنی دارد (Gülalp, 2019: 2). در همین راستا، سلیکر^۳ به نقل از کرین بروک^۴، اکثر کردهای امروزی را مسلمانانی سنی می‌داند که هیچ تلاشی برای بررسی جنبه مذهبی هویت فرهنگی آن‌ها نمی‌تواند معتبر باشد مگر واقعیت سنی بودن آن‌ها پذیرفته شده باشد (Celiker, 2015: 229)؛ همان‌طور که بروی نسن هم اشاره داشته که کردهای علوی در میان علویان ترکیه تنها یک اقلیت هستند، آن‌ها اغلب به هم‌مذهب‌های ترک‌زبان خود بیش از کردهای سنی احساس نزدیکی می‌کنند (Bruinessen, 2006: 25).

پژوهش اوکون نور^۵ هم همین نظر را تأیید کرده است (O'Connor, 2021: 27). درعین حال پژوهش‌های اکمکچی اوغلو از بحث‌های پارلمانی پیرامون تعاریف شهروندی نشان می‌دهد، گروه‌های علوی و کرد در آنچه بومی واقعی، جمعیت شهروند خالص، تلقی می‌شده نمی‌گنجد؛ شهروند خالص «کسانی بودند که مسلمان فرقه حنفی باشند و به زبان ترکی صحبت کنند» و بدین طریق کردها و علویان را به وضعیتی که اکمکچی اوغلو، «شهروندان ناتنی» می‌نامد تنزل داده‌اند؛ باین‌وصف، تفاوت مهمی برای مشخص کردن رفتار دولت با کردها و علویان از یک سو و اقلیت‌های غیر مسلمان از سوی دیگر ادامه خواهد یافت: «اگرچه بین تفاوت‌های فرقه‌ای، زبانی و قومی می‌توان پل زد، اما بین تمایز مسلمان در مقابل غیرمسلمان نمی‌توان پلی زد و وضعیت ثابتی برقرار است» (Fabbe, 2019: 163).

باین‌حال ییلدریم^۶ معتقد است که گشایش‌های ایجاد شده در طرح و بررسی مسائل اقلیت‌ها در پارلمان اروپا، موجب پیشنهادهاتی از جهات گوناگون برای رفع تبعیض‌های اعلام‌شده از سوی اقلیت‌ها به‌ویژه از ناحیه علویان ترکیه گردیده است او از جمله به اظهارات کنعان اوغلو^۷ استناد می‌کند که با اشاره به تبعیض‌هایی که نسبت به مردم علوی از سوی مقامات

---

1. Ceren Lord
2. Haldun Gülalp
3. Anna Grabolle Celiker
4. Philip G. Kreyenbroek
5. Francis O'Connor
6. Seval Yildirim
7. Ali Kenanoğlu

دولتی در سال ۲۰۱۲ روا داشته شده و پس از آن شدیداً افزایش یافته، حل موضوع تبعیض‌ها را با قانون اساسی جدیدی میسر می‌داند که در آن دولت ترکیه حق داشته باشد به همهٔ دین‌ها به یک اندازه نزدیک شود و تنها از یک مذهب نیمه‌رسمی دولتی حمایت نکند (Yildirim, 2013: 1049).

پیش از ییلدریم، وار هولاً^۱ هم در تحقیقات خود، حمایت اقلیت‌های مذهبی مختلف، از جمله علویان و دیگران، از ایجاد جدایی دین از سیاست در قانون اساسی ترکیه را نشان داده است (Warhola, 2012: 3). با این حال، کورون^۲ در پژوهش‌های خود از منظر حقوقی به این نتیجه رسیده که قوانین و سیستم قانون‌گذاری ترکیه و نیز رویه‌های رسمی این کشور و آنچه در قانون اساسی این کشور آمده در برآورده کردن استانداردهای آزادی مذهب و حقوق اقلیت‌های مذهبی و مخصوصاً حقوق علویان در اسناد بین‌المللی شکست خورده است (Kurun, 2019: 1).

ملاحظه شد که روایت ملی‌گرایانهٔ ترک، همهٔ علویان را ترک‌های اصیل و روایت ملی‌گرای کرد هم همهٔ علویان را کرد می‌داند؛ برخلاف این نظر، بخشی از علویان استان هاتای ترکیه عرب‌زبان هستند؛ بنابراین و با توجه به این که علویان سوریه عمدتاً عرب هستند، ارتباطات و تعاملات علویان عرب ترکیه و سوریه و به‌طور کلی تر ارتباطات و تعاملاتی که علویان این دو کشور با یکدیگر دارند و چالش‌های فراروی این دو از سوی حکومت‌ها و جریان‌های سیاسی این کشورها، موجب سؤال و ادامهٔ بحث در موضوع علویان و سوریه می‌شوند.

«علویان ترکیه» و «سوریه»

ترکیهٔ نوین با توجه به موقعیت جغرافیایی و ناهمگنی قومی، مذهبی و فرهنگی جمعیتش، مورد توجه ویژهٔ شرق‌شناسان و طیف وسیعی از افراد علاقه‌مند به امور سیاسی و اجتماعی جهانی است و به همین دلیل در سال‌های اخیر موضوع علوی‌گرایی ترکی و علویان ترک هم اهمیت خاصی پیدا کرده‌اند؛ نکته‌ای که به‌ویژه در پژوهش‌ها باید به آن توجه شود این است که اشتباه علویان ترکیه با علویان سوریه که بتس^۳ هر دوی آن‌ها را عمدتاً سکولار با اندک نگرشی به سلسله‌مراتب مذهبی می‌داند (Betts, 2013: 79)، حتی در برخی نوشته‌ها مشهود است مخصوصاً اخیراً مشاهده شده که هر دو عبارت «alevis» و «alawites» را «علویان» ترجمه کرده‌اند، در حالی که اولی «علویان ترکیه» و دومی «علویان عرب سوریه» را شامل می‌شوند.

1. James W. Warhola
2. Ismail Kurun
3. Robert Brenton Betts

البته محققان این اشتباه و عواقب آن را یادآور شده‌اند؛ از جمله راباسا^۱ و لاررابی^۲ علویان ترکیه را اقلیت مذهبی پیشرو ترکیه و عامل مهمی در فضای اجتماعی و سیاسی این کشور می‌دانند و تذکر می‌دهند که نباید آن‌ها با علویان سوریه که عمدتاً عرب هستند و عقاید، قدیسان بنیان‌گذار، اعمال و ساختار اجتماعی متفاوتی دارند، اشتباه گرفته شوند (Rabasa & Larrabee, 2008: 20).

علاوه بر این دو، در تحقیقات جدیدتر هم این اشتباه یادآوری شده است؛ از جمله هرد^۳، این نکته را یادآور می‌شود که علویان ترکیه گاهی با علویان عرب که عمدتاً در سوریه و تعداد قابل توجهی از آن‌ها نیز در استان هاتای ترکیه زندگی می‌کنند، اشتباه گرفته می‌شوند (Hurd, 2015: 91). باید توجه داشت که این اشتباه، منجر به تحریف فاحشی در مفهوم علوی‌گرایی ترکی می‌شود. نصیری‌ها عمدتاً در سوریه متمرکز هستند و حدود ۱۲ درصد از جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهند، اگرچه جامعه کوچکی از آن‌ها در ترکیه و عمدتاً در استان‌های جنوبی هاتای، آدانا^۴ و مرسین زندگی می‌کنند و قومی عرب هستند (Zhigulskaya, 2020: 195) در اشاره بدین جمع ساکن ترکیه از عبارت «علویان عرب ترکیه» استفاده می‌شود که به‌خودی‌خود مشمول جامعه «علویان ترکیه» می‌شوند.

ارتباط علویان ترکیه و سوریه و حمایت‌های گاه‌وبی‌گاه هر یک از دیگری به‌ویژه در تحولات سال‌های اخیر سوریه و از گذشته تا حال، همواره نگرانی‌هایی را برای دولت‌ها و احزاب سیاسی هم‌سو یا رقیب آن‌ها ایجاد کرده است (Cizre, 2016: 90). در مارس ۲۰۱۳، نمایندگان حزب جمهوری‌خواه خلق ترکیه با رئیس‌جمهور سوریه در دمشق دیدار کردند و به‌این ترتیب، مداخله خارجی در سوریه رد شد و حس همبستگی بین علویان ترکیه و علویان سوریه، همدردی با او تلقی گردید؛ ایشلر^۵ سخنان یکی از ساکنان علوی سوریه را نقل می‌کند که «پس از وقایع سوریه، بیشتر مردم علوی ترکیه از رئیس‌جمهور سوریه به‌عنوان یک علوی حمایت کردند. آن‌ها معتقدند که علویان سوریه در معرض تهدید قرار دارند».

درواقع، آن‌ها به شخصیت رئیس‌جمهور یا کاری که او انجام داده یا می‌دهد علاقه‌مند نیستند، بلکه به نظر می‌رسد حمایت آن‌ها خلاصه‌ای از دلایل همدردی عمومی علویان ترکیه با حکومت سوریه باشد و نشان می‌دهد که سیاست آنکارا در قبال بحران سوریه و همچنین سیاست داخلی آن در قبال اقلیت‌های علوی ترکیه و سوریه، به‌ویژه در جریان بحران سوریه،

1. Angel Rabasa
2. F. Stephen Larrabee
3. Elizabeth Shakman Hurd
4. Adana

۵. Amrullah Eichler «ام‌الله ایشلر» مشاور ویژه «رجب طیب اردوغان» رئیس‌جمهوری ترکیه

باعث تحکیم روابط میان علویان ترکیه و علویان سوریه شده و همدلی و همبستگی موجود بین این دو را افزایش داده است (Karapetyan, 2018: 30).

با شروع حمایت آنکارا از مخالفان سوریه و معارضان مسلح این کشور، احساسات ضد حزب عدالت و توسعه بیش‌ازپیش افزایش یافته است؛ علویان ترکیه نیز که سکولار هستند و از حزب جمهوری‌خواه خلق ترکیه حمایت می‌کنند، در صورت اعتراضات شدیدتر علیه سیاست آنکارا در برابر دمشق، از علویان عرب هاتای متابعت خواهند کرد؛ بنابراین با درک این واقعیت‌ها، آنکارا تلاش‌های زیادی داشته تا همبستگی بین علویان ترکیه و علویان سوریه را به شکست بکشاند؛ اما مجله *آزادی و امور بین‌الملل* که توسط انستیتو تحقیقات و مطالعات اروپا منتشر می‌شود گزارش کرده که تلاش‌های ترکیه اثر معکوس داشته یا اصلاً نتیجه‌ای نداشته است (ibid: 31).

سیاست ترکیه در استان هاتای که از نظر تنوع قومی و مذهبی بسیار حساس است و بیشترین جمعیت عرب علوی ترکیه را تشکیل می‌دهند در قبال درگیری‌های سوریه همواره با چالش‌هایی جدی همراه بوده است. مقالات مختلفی را می‌توان در روزنامه‌های ترکیه یافت که در مورد اختلافات علویان ترکیه و علویان سوریه یا نصیریان صحبت کرده‌اند، این مقالات بیشتر به تفاوت در عقاید و اعمال مذهبی آن‌ها اشاره می‌کنند.

قصد بیشتر این نشریات از گزارش‌هایشان عمدتاً تلاشی برای این است که علویان ترکیه را متقاعد کنند که با علوی‌های سوریه متفاوت هستند. بدین منظور که تا حدی حمایت و همبستگی علویان ترکیه را به‌طور کلی با علویان سوریه و مخصوصاً با دولت علوی سوریه، خنثی کنند، اما این تلاش‌ها نتیجه‌ی جدی نداشته است. بیشتر به دلیل این که همبستگی بین علویان ترکیه و علویان سوریه فقط بر اساس شباهت مذهبی آن‌ها نیست، بلکه ناشی از نزدیکی باورهای ایدئولوژیک آن‌ها هم هست؛ کاراپتیان به نقل از چنگیز گولک^۱ رئیس سابق مؤسسه علوی ترکیه، در مصاحبه‌ای با روزنامه *آکشام*^۲ ترکیه در سپتامبر ۲۰۱۲ می‌گوید، همدردی علویان ترکیه با رئیس‌جمهور سوریه فقط از ملاحظات مذهبی ناشی نمی‌شود، بلکه بیش از آن، از بینش ایدئولوژیک ناشی می‌گردد (ibid: 32).

نتیجه‌گیری

تلاش برای محدودیت هویت مذهبی، اعتقادی و قومی اقلیت‌های دینی و اقوام از جمله علویان و کردها، از هر سویی از جمله از سوی نخبگان سکولار و اعمال اجباری هر گونه حاکمیت

1. Cengiz Güleç

2. Aksham

دولتی بر آنها، بی تأثیر و با تنش همراه است؛ جریان‌های خارجی از جمله دموکراسی‌سازی تدریجی اروپایی بر اقوام و اقلیت‌های مذهبی تأثیری محسوس دارند.

عدم حضور اقلیت‌های مذهبی و قومی در رهبری حزب حاکم و مسئولان دولتی موجب مخالفت آنها با حزب حاکم و دولت و نیز ائتلاف آنها با احزاب مخالف و مخالفان دولت می‌شود؛ تلاش دولت‌ها و ارکان تبلیغاتی آنها در شکست همبستگی‌های ناشی از باورهای ایدئولوژیک اقلیت‌های مذهبی و قومی از جمله همبستگی بین علویان ترکیه و سوریه ناموفق است. مواضع مشابه اقلیت‌های مذهبی و قومی با احزاب و مخالفان دولت، مانع تعامل بین دولت‌ها و اقلیت‌ها از جمله بین دولت و علویان است. جنبش‌هایی که بدون نگرش حزبی و اعتقادی خاصی فعالیت می‌کنند؛ از جمله جنبش‌های محیط‌گرا، بستر مناسبی برای تعامل بین احزاب، اقلیت‌ها و دولت‌ها هستند. تعامل اقلیت‌های مذهبی و قومی از جمله علویان با جنبش‌های محیط‌گرا، همراه با استقلال عمل و در راستا و متناسب با اهداف خودشان است.

رسیدگی به درخواست‌های رسمیت فرهنگی اقلیت‌های مذهبی و قومی توسط دولتی عمدتاً سنی‌مذهب و جانب‌داری‌های دولت‌های ترکیه از سنی‌ها در سیاست‌های داخلی و خارجی و در درگیری‌های بین آنها و آن اقلیت‌ها، منجر به دوری اقلیت‌ها از جمله علویان از دولت‌ها و نیز بدبینی آنها نسبت به گشایش در وضعیت فرهنگی‌شان می‌شود. عضویت ترکیه در اتحادیه اروپا گشایش‌های اندکی در حقوق اقلیت‌ها، در مذاکره آنها با دولت‌های ترکیه، در رسیدگی به درخواست‌های علویان برای رفع تبعیض در مورد آنها و تلاش‌هایی برای نزدیکی علویان و سنی‌ها ایجاد کرده است؛ اما تنش‌های گاه‌وبی‌گاه بین این دو، مواضع علویان علیه دولت ترکیه و مشکلات ناشی از ناآرامی‌ها و درگیری‌های داخلی در سوریه، گفت‌وگوها و همکاری‌های طرفین را با چالش مواجه می‌کند.

«ساخت ترکیت» تنها برای مسلمانان ترک و سنی‌تبار و نادیده‌انگاشتن اقلیت‌های مذهبی و قومی و نیز احتساب آنها به عنوان فتنه‌گران و تهدیدکنندگان که باید با آنها مبارزه کرد، فرایندی است که مانع تلاش‌ها برای پیشرفت بهبود روابط «اقلیت‌های مذهبی و قومی» و «دولت حاکم و سنی‌ها» می‌شود؛ به‌ویژه شکاف بین علویان و سنی‌ها و تنش بین آنها را بیشتر می‌کند.

نکته عمده‌ای که موجب احساس تبعیض و اعتراض اقلیت‌های مذهبی و قومی شده و زمینه نارضایتی آنها را فراهم کرده، بی‌توجهی به آنها، به‌ویژه بی‌توجهی به علویان و کردها، در قانون اساسی ترکیه بوده است، در نتیجه بسیاری، حل و رفع آن تبعیض‌ها و اعتراضات را جز با قانون اساسی جدیدی که در آن، دولت به همه دین‌ها به یک اندازه نزدیک شود، میسر

نمی‌دانند.

ارتباط اقلیت‌های مذهبی و قومی کشورهای هم‌جوار، نگرانی‌هایی را برای دولت‌ها و احزاب سیاسی هم‌سو یا رقیب آن‌ها ایجاد می‌کند؛ در درگیری‌های داخلی سوریه، در دوره ریاست جمهوری بشار اسد، بیشتر مردم علوی ترکیه از رئیس‌جمهور سوریه به‌عنوان یک علوی، نه به‌عنوان یک علاقه‌مند به شخصیت او، حمایت می‌کردند؛ حمایت آن‌ها، همدردی عمومی با علویان سوریه را در پی داشت، باعث تحکیم روابط علویان این دو کشور شد و همبستگی بین آن‌ها را افزایش داد؛ این فرایند رضایت دولت ترکیه را در پی نداشت.

منابع

- اکبری، نورالدین (۱۳۹۲). «تحولات سیاسی و اجتماعی علویان ترکیه». *مطالعات راهبردی جهان اسلام*. ۱۴(۵۵). ۲۲۸-۱۹۵. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/1110466/>
- برومند اعلم، عباس (۱۳۸۷). «علویان ترکیه و علویان سوریه؛ شباهت‌ها و تفاوت‌ها». *تاریخ اسلام*. ۳(۴ و ۳). ۲۲۸-۲۰۱. https://hiq.bou.ac.ir/article_5645.html
- بهمن، شعیب (۱۳۹۵). *جامعه علویان ترکیه*. تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه‌سازان نور.
- پرتوی، اصغر؛ فهیمی مقدم، علی (۱۳۹۳). «تحول جایگاه سیاسی - اجتماعی علویان ترکیه در دوره حاکمیت حزب عدالت و توسعه». *تغییرات اجتماعی-فرهنگی*. ۴۳(۱۱). ۴۲-۲۴. <https://sanad.iau.ir/fa/Article/1075066>
- پیروفر، مهدی؛ ترابی، یوسف و مؤمنی، سیدعلی (۱۳۹۹). «تحلیل گفتمان علوی در ترکیه معاصر». *جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام*. ۸(۱۶). ۳۹۰-۳۵۶.
- Doi: [10.22051/hii.2013.658](https://doi.org/10.22051/hii.2013.658)
- پیری، محمد (۱۳۹۰). *علوی‌ها و طرح گشایش علوی: بررسی و تحلیل پژوهش مؤسسه مطالعاتی مرمهره درباره علویان ترکیه*. تهران: سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی.
- جان‌احمدی، فاطمه؛ خلعتبری، اللهیار و گلچانی مقدم، ندا (۱۳۹۰). «رابطه حکومت‌های محلی گیلان، دیلمان و مازندران با علویان طبرستان». *تاریخ اسلام و ایران*. ۲۱(۱۱). ۱۴۳-۱۱۹.
- doi: [10.22051/hii.2013.658](https://doi.org/10.22051/hii.2013.658)
- جمالی‌فر، مهدی (۱۳۸۸). «زمینه‌های تاریخی پیدایش علویان ترکیه». *مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی*. ۱۵(۲). ۷۳-۶۶. <https://ensani.ir/file/download/article/20120326105838>
- _____ (۱۳۹۱). *مقدمه‌ای بر شناخت جامعه علویان ترکیه از پیدایش تا ۲۰۰۹م*. تهران: امیرکبیر.
- حبیبی خیابوی، نسترن (۱۳۹۷). *مقایسه عقاید دیپلرنی علویان و جعفریان ترکیه*. اردبیل: محقق اردبیلی.
- دونمزی، نوری (۱۳۸۹). *علویان ترکیه*. قم: دانشگاه ادیان و مذاهب.
- رحمتی، محسن (۱۳۹۴). «مناسبات سیاسی سامانیان با خلافت عباسی و عوامل مؤثر بر آن». *تاریخ اسلام و ایران*. ۲۵(۲۸). ۹۸-۶۵. <https://doi.org/10.22051/hii.2016.2215>
- شکری، مرتضی (۱۳۹۳). *علویان ترکیه از گذشته تاکنون*. تهران: معاونت پژوهش و آموزش خبرگزاری فارس.
- صافی، سعید؛ موثقی گیلانی، سید احمد (۱۴۰۲). «بررسی تحلیلی تأثیر عوامل هویتی و تاریخی بر جایگاه سیاسی علویان ترکیه». *رهیافت‌های سیاسی و بین‌المللی*. ۱۵(۱). ۵۶-۳۵.
- Doi: [10.48308/pij.2023.232447.1426](https://doi.org/10.48308/pij.2023.232447.1426)
- عباسی، مرتضی (۱۴۰۰). *تطورات سیاسی - مذهبی علویان ترکیه*. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی(ص).
- _____ (۱۴۰۱). *اصول دین و اصول مذهب علویان ترکیه*. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی(ص).

- عبداللهی، رسول (۱۳۹۷). «جایگاه امام و امامت از دیدگاه علویان ترکیه با محوریت دیوان هفت شاعر بزرگ علوی». شیعه‌پژوهی. ۵(۱۵)، ۹۲-۷۳. https://shia.urd.ac.ir/article_89014_54
- فلاح، رحمت‌الله (۱۳۸۵). «علویان ترکیه در تکاپوی هویت‌طلبی سیاسی». *مطالعات راهبردی جهان اسلام*. ۲۸(۲۸). ۱۷-۳۲. <http://noo.rs/fWgQ0>
- فهیمی مقدم، علی (۱۴۰۰). *جایگاه سیاسی، اجتماعی و مذهبی علویان ترکیه*. تهران: انتشارات موجک.
- کجداغ، ابوالفضل (۱۳۹۸). *امامت در اندیشه علویان ترکیه*. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص).
- مرتضوی امامی، سیدعلی؛ الیکی، فهیمه و جهانتاب، مهدی (۱۴۰۰). «جامعه‌شناسی شیعیان ترکیه». *مطالعات حقوق شهروندی*. ۲۳(۵). ۳۱۱-۳۵۸.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1822372>
- مقدم، علیرضا (۱۳۹۶). «علویان و بکتاشیه ترکیه و تأثیر احتمالی آن‌ها در برآورد استراتژیک ایران نسبت به ترکیه». *جریان‌شناسی دینی معرفتی در عرصه بین‌الملل*. ۵(۱۶). ۲۲-۷.
- <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1430811>
- نظری پسیخانی، حسین؛ پنجه، معصومعلی و فرهنگ، یونس (۱۳۹۹). «بازتاب باورها و نگرش‌های شیعی در تاریخ موصل ابوزکریا آزدی». *تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری*. ۳۰(۲۵). ۳۳۰-۳۱۷.
- <https://doi.org/10.22051/hph.2020.32330.1454>
- هاشمی، سیدعباس (۱۳۹۱). «هویت و جایگاه سیاسی علویان ترکیه». *مطالعات سیاسی جهان اسلام*. ۴(۱). ۱۳۲-۱۱۱. doi: 10.30479/psiw.2013.295
- واحدی، الیاس (۱۳۹۴). *علویان ترکیه: ارزیابی وضعیت اجتماعی و سیاسی*. تهران: ابرار معاصر.
- ولوی، علی محمد (۱۳۹۰). «نقش علویان در گسترش تشیع در نیشابور». *شیعه‌پژوهی*. ۹(۳). ۱۴۴-۱۱۳.
- <https://www.magiran.com/paper/978273>
- یلر، عبدالقادر؛ جمالی‌فر، مهدی (۱۳۹۱/ش/۲۰۱۲م). «تشیع در ترکیه؛ مقایسه‌ای میان علویان و شیعیان جعفری». *فروغ وحدت*. ۷(۲۷). ۵۷-۶۳. <https://ensani.ir/fa/article/325952>

- Abdelhady, D., Aly, R. (Eds.). (2023). *Routledge Handbook on Middle Eastern Diasporas*. United Kingdom: Taylor & Francis.
- Akdemir, A. (2016) *Alevis in Britain: emerging identities in a transnational social space*. PhD thesis, University of Essex.
- Akgönül, S. (2013). *The Minority Concept in the Turkish Context: Practices and Perceptions in Turkey, Greece, and France*. Netherlands: Brill.
- Aksünger-Kizil, H. (2020). Interreligious dialogue in the public sphere. Challenges from an Alevi perspective. *Religious diversity and interreligious dialogue*, 265-278.
- Alemdar, Z., Çorbacıoğlu, R. B. (2012). Alevis and the Turkish state. *Turkish Policy Quarterly*, 10(4), 117-124.
- Bertuccelli, F., Gavrilă, M. Grassi, F. L. (2023). *Minorities and Diasporas in Turkey: Public Images and Issues in Education*. Italy: Sapienza University.
- Betts, R. B. (2013). *The Sunni-Shi'a Divide: Islam's Internal Divisions and Their Global Consequences*. United States: Potomac Books.
- Bjelica, M. (2017). The Turkish Alevis: in search of an Identity, *RELIGIONS and DIALOGUE*, 22(87&88), 93-116, 135-136, 139-140.
- Bose, S. (2018). *Secular States, Religious Politics: India, Turkey, and the Future of*

- Secularism. India: Cambridge University Press.
- Bruinessen, M. V. (2006). "Kurdish paths to nation", In: *The Kurds: nationalism and politics*. (pp. 21-48). London: Saqi.
- Caldarola, C. (2011). *Religion and Societies: Asia and the Middle East*. Germany: De Gruyter.
- Çarkoğlu, A., Bilgili, N. C. (2012). "Alevi in Turkish politics", In *Religious Minorities in the Middle East*, (pp. 289-308). Brill.
- Celiker, A. G. (2015). *Kurdish Life in Contemporary Turkey: Migration, Gender and Ethnic Identity*. United Kingdom, Bloomsbury Publishing.
- Cizre, U. (2016). *The Turkish AK Party and its Leader: Criticism, opposition and dissent*. London: Routledge.
- Dressler, M. (2008). Religio-secular metamorphoses: The re-making of Turkish Alevism. *Journal of the American Academy of Religion*, 76(2) 280-311.
- Dressler, M. (2015). Turkish politics of doxa: Otherizing the Alevi as heterodox. *Philosophy & Social Criticism*, 41(4-5), 445-451.
- Dressler, M. (2015). *Writing Religion: The Making of Turkish Alevi Islam*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Es, M. (2013). Alevi in cemevis: religion and secularism in Turkey. In *Topographies of faith* (pp. 23-43). Brill.
- Fabbe, K. (2019). *Disciples of the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Feld, W. J, Boyd, G. (2016). *Comparative Regional Systems West and East Europe, North America, the Middle East, and Developing Countries*. United States: Elsevier Science.
- Gezik, E. (2013). *Alevi Kürtler: Dinsel, Etnik Ve Politik Sorunlar Bağlamında*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gülalp, H., Seufert, G. (2013). *Religion, Identity and Politics: Germany and Turkey in Interaction*. London: Routledge.
- Gülalp, H. (2019). *Country profile: Turkey*. European University Institute.
- Günaydın, R. G. G. (2017). Alevi conflict in Turkey with political aspects. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(56), 547-555.
- Hurd, E. S. (2015). *Beyond religious freedom: The new global politics of religion*. New Jersey: Princeton University Press.
- Ignatow, G. (2007). *Transnational Identity Politics and the Environment*. Lanham: Lexington Books.
- Issa, T. (2016). *Alevi in Europe: Voices of Migration, Culture and Identity*. United Kingdom: Taylor & Francis.
- Kabasakal Arat, Z. F. (2013). *Human Rights in Turkey*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kaftan, G. (2022). Flexible Nation: The Turkish Nation under the Justice and Development Party's Rule. *Nationalities Papers*, 50(6), 1232-1244.
- Karapetyan, M. (2018). The Alevi/Alawite factor in Turkey-Syria relations in the Light of the Syrian crisis. *Journal of Liberty and International Affairs*, 4(3) 24-40.
- Khalid Masud, M. (2009). *Islam and Modernity: Key Issues and Debates*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Koçan, G., Öncü, A. (2004). Citizen Alevi in Turkey: Beyond confirmation and denial. *Journal of historical sociology*, 17(4), 464-489.
- Koşulu, D. (2013). The Alevi quest in Europe through the redefinition of the Alevi movement: recognition and political participation, a case study of the FUAF in France. In *Muslim Political Participation in Europe* (pp. 255-276) Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kurun, I. (2019). Examining the Condition of Alevi in Turkey in Light of the Freedom of Religion and Conscience and Religious Minority Rights in International Law. *Iranian Sociological Review*, 9(1), 1-11.
- Lord, C. (2022). The Transnational Mobilization of the Alevi of Turkey. In *The Oxford Handbook of Turkish Politics* (pp. 455-465). Oxford University Press.
- Massicard, E. (2012). *The Alevi in Turkey and Europe: Identity and Managing Territorial Diversity*. United Kingdom: Taylor & Francis.

- Moghadam, V. M. (2016). Islamism, feminism, and resistance: rethinking the Arab Spring. In *the SAGE Handbook of Resistance* (pp. 78-95). United Kingdom: SAGE Publications.
- Muradoglu, I. S. (2017). The Saz as a Mode of Understanding Alevism. In *Voices: A World Forum for Music Therapy*, 17(3).
- Murat Tezcür, G. (2022). *The Oxford Handbook of Turkish Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- O'Connor, F. (2021). *Understanding Insurgency: Popular Support for the PKK in Turkey*, India: Cambridge University Press.
- Öktem, K. (2008). Being Muslim at the Margins: Alevi and the AKP. *Middle East Report*, (246), 5-7.
- Olsson, T., Ozdalga, E., Raudvere, C. (2005). *Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives*. United Kingdom: Taylor & Francis.
- Öztürk, A. E. (2018). Transformation of the Turkish Diyanet both at home and abroad: Three stages. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (27).
- Picard, M., Madinier, R. (2011). *The Politics of Religion in Indonesia: Syncretism, Orthodoxy, and Religious Contention in Java and Bali*. London: Routledge.
- Rabasa, A., Larrabee, F. S. (2008). *The Rise of Political Islam in Turkey*. Ukraine: RAND Corporation.
- Sandal, N. A. (2024). Alevi in Turkey: Past, Present and Future. In *a Companion to Modern Turkey's Centennial: Political, Sociological, Economic and Institutional Transformations since 1923*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Scott-Baumann, A., Phoenix, A., Naguib, S., Cheruvallil-Contractor, S., Guest, M. (2020). *Islam on Campus: Contested Identities and the Cultures of Higher Education in Britain*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Shah, J. (2013). Evaluating Alevism in Turkey. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(2), 263-275.
- Smith, T. W. (2005). Between Allah and Atatürk: Liberal Islam in Turkey. *The International Journal of Human Rights*, 9(3), 307-325.
- Soner, B. A., Toktas, S. (2011). Alevi and alevism in the changing context of Turkish Politics: the justice and development party's Alevi opening. *Turkish Studies*, 12(3), 419-434.
- Stewart, M. (2007). Modernity and the Alevi of Turkey: Identity challenges and change. *Journal of International Relations*, 9(1) 50-60.
- Tambar, K. (2011). Iterations of lament: anachronism and affect in a Shi'i Islamic revival in Turkey. *American Ethnologist*, 38(3), 484-500.
- Tambar, K. (2014). *The Reckoning of Pluralism: Political Belonging and the Demands of History in Turkey*. Redwood City: Stanford University Press.
- Tombuş, H. E., Aygenc, B. (2017). (Post-) Kemalist Secularism in Turkey. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 19(1), 70-85.
- Üşenmez, Ö., Duman, L. (2015). Identity problems in Turkey: Alevi and AKP. *Alternatif Politika*, 7(3), 620-644.
- Volten, P.M.E. (2009). *Perceptions and Misperceptions in the EU and Turkey: Stumbling Blocks on the Road to Accession*. Groningen: Centre of European Security Studies (CESS).
- Walton, J. F. (2017). *Muslim Civil Society and the Politics of Religious Freedom in Turkey*. Oxford: Oxford University Press.
- Warhola, J. (2012). *Reform of the Turkish Constitution: A Step Forward or Backward*, E-International Relations.
- White, P. J., Jongerden, J. (2021). *Turkey's Alevi Enigma: A Comprehensive Overview*, Netherlands: Brill.
- Yildirim, S. (2013). Conceptions of Religion in the Secular State: Evolving Turkish Secularism. *Pepp. L. Rev.*, 41, 1049.
- Zarcone, Thierry (2004). *La Turquie moderne ET l'islam*. France: Flammarion.
- Zhigulskaya, D. V. (2020). Alevi vs Alawites in Turkey (based on field studies in Turkey). *Asia and Africa Today*, (3), 26-33.

List of sources with English handwriting

- Abbasi, Morteza (2021), *Political-Religious Developments of the Alevi of Turkey*, Qom, Al-Mustafa (PBUH) International Translation and Publishing Center. [In Persian]. ISBN: 9786223150739.
- Abbasi, Morteza (2022). *The principles of religion and the religious principles of the Alevi of Turkey*. Qom: Al-Mustafa (PBUH) International Translation and Publishing Center. [In Persian]. ISBN: 9786223150708.
- Abdelhady, Dalia & Aly, Ramy (Eds.) (2023). *Routledge Handbook on Middle Eastern Diasporas*. United Kingdom: Taylor & Francis. ISBN: 9781032304403.
- Abdollahi, rasul and Kajadagh, Abolfazl (2019). The Place of the Imam and Imamate in the View of Turkish Alevi with a focus on the Poetry of Seven Prominent Alevi Poets. *Journal of shi'a studies*, Vol. 5, No. 15, pp. 73-92. [In Persian]. https://shia.urd.ac.ir/article_89014_54.
- Akbari, Nouredine (2013). Political and Social Developments of the Alevi of Turkey. *Strategic Studies of the Islamic World*, Vol. 55, No. 14, pp. 195-228. [In Persian]. <https://www.noormags.ir/view/en/articlepage/1110466>.
- Akdemir, Ayşegül (2016). ALEVIS IN BRITAIN: EMERGING IDENTITIES IN A TRANSNATIONAL SOCIAL SPACE. A thesis submitted for the degree of PhD, University of Essex. <https://repository.essex.ac.uk/16698/>.
- Akgönül, Samim (2013). *The Minority Concept in the Turkish Context: Practices and Perceptions in Turkey, Greece, and France*. Netherlands: Brill. ISBN: 9789004222113.
- Aksünger-Kizil, Handan (2020). Interreligious dialogue in the public sphere: Challenges from an Alevi perspective. *Religious diversity and interreligious dialogue*, pp. 265-278. ISBN: 9783030318567.
- Alemdar, Zeynep, & Corbacioğlu, Rana Birden (2012). Alevi and the Turkish state. *Turkish Policy Quarterly*, Vol.10, No. 4, pp. 117-124. <https://www.researchgate.net/publication/285794163>.
- Bahman, Shuaib (2016), *Alevi community in Turkey*, Tehran, Institute for the Study of Light Thinkers. [In Persian]. ISBN: 9786005437935.
- Bertuccelli, Fulvio, Gavriła, Mihaela & Grassi, Fabio L. (2023). *Minorities and Diasporas in Turkey: Public Images and Issues in Education*. Italy: Sapienza University. ISBN: 9788893772730.
- Betts, Robert Brenton (2013). *The Sunni-Shi'a Divide: Islam's Internal Divisions and Their Global Consequences*. United States: Potomac Books. ISBN: 9781612345222.
- Bjelica, Maja (2017). The Turkish Alevi: in search of an Identity. *RELIGIONS and dIALOGUE*, Vol. 22, No. 87/88, pp. 93-116, 135-136, 139-140. ISBN: 9789616964951.
- Boroumand A'lam, Abbas. (2008). The Alevi of Turkey and the Alawites of Syria: Similarities and Differences. *History of Islam*, Vol. 9, No. 3 & 4, PP. 201-228. [In Persian]. <https://hiq.bou.ac.ir/article5645>.
- Bose, Sumantra (2018). *Secular States, Religious Politics: India, Turkey, and the Future of Secularism*. India: Cambridge University Press. ISBN: 9781108472036.
- Bruinessen, Martin van (2006). "Kurdish paths to nation", In: *The Kurds: nationalism and politics*. Edited by Jabar, Faleh A., & Hosham Dawod. London: Saqi. pp. 21-48. ISBN: 9780863568251.
- Caldarola, Carlo (2011). *Religion and Societies: Asia and the Middle East*. Germany: De Gruyter. ISBN: 9789027932594.
- Çarkoğlu, Ali, & Bilgili, Nazlı Çağın (2012). "Alevi in Turkish politics", In *Religious Minorities in the Middle East*. Brill, pp. 289-308. ISBN (hardback): 97890 04207424, ISBN (e-book): 9789004216846.
- Celiker, Anna Grabolle (2015). *Kurdish Life in Contemporary Turkey: Migration, Gender and Ethnic Identity*. United Kingdom: Bloomsbury Publishing. ISBN: 9780857725974.
- Cizre, Umit (2016). *The Turkish AK Party and its Leader: Criticism, opposition and dissent*. London: Routledge. ISBN: 9781317265054.

- Donmez, Nouri (2018). *Alevis of Turkey*. Qom: University of Religions and Denominations. [In Persian]. ISBN: 9789648090697.
- Dressler, Markus (2008). Religio-secular metamorphoses: The re-making of Turkish Alevism. *Journal of the American Academy of Religion*, Vol. 76, No. 2, pp. 280-311. <https://doi.org/10.1093/jaarel/lfn033>.
- Dressler, Markus (2015). Turkish politics of doxa: Otherizing the Alevis as heterodox. *Philosophy & Social Criticism*, Vol. 41, No. 4-5, pp. 445-451. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0191453714567492>.
- Dressler, Markus. (2015). *Writing Religion: The Making of Turkish Alevi Islam*. United Kingdom: Oxford University Press. ISBN: 9780190234096.
- Es, Murat (2013). Alevis in cemevis: religion and secularism in Turkey. In *Topographies of faith*, pp. 23-43, Brill. ISBN: 9789004249073.
- Fabbe, Kristin (2019). *Disciples of the State*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN: 9781108419086.
- Fahimi Moghaddam, Ali (2021). *The Political, Social, and Religious Position of the Alevis of Turkey*. Tehran: Mojak Publications. [In Persian]. ISBN: 9786009944385.
- Fallah, Rahmatullah (2007). Turkish Alevis in the Pursuit of Political Identity. *Strategic Studies of the Islamic World*, No. 28, pp.17-32. [In Persian]. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1110143>.
- Feld, Werner J. & Boyd, Gavin (2016). *Comparative Regional Systems West and East Europe, North America, the Middle East, and Developing Countries*. United States: Elsevier Science. ISBN: 9781483148151.
- Gezik, Erdal (2013). *Alevi Kürtler: Dinsel, Emik Ve Politik Sorunlar Bağlamında*. İstanbul: İletişim Yayınları. ISBN: 9789750512650.
- Gülalp, Haldun & Seufert, Günter (2013). *Religion, Identity and Politics: Germany and Turkey in Interaction*. London: Routledge. ISBN: 9781136231674.
- Gülalp, Haldun (2019). Country profile: Turkey. European University Institute. <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/69910>
- Günaydın, Gazi Giray (2017). Alevi conflict in Turkey with political aspects. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 3, No. 56, pp. 547-555. <https://www.academia.edu/download/53560623>.
- Habibi Khiawi, Nastaran (2018). *Comparison of the Religious Beliefs of the Alevis and the Jafaris of Turkey*. Ardabil: Mohaghegh Ardabili. [In Persian]. ISBN: 9786003444966.
- Hashemi, Seyed Abbas (2012). the Identity and Political Position of the Alevis of Turkey. *Political Studies of the Islamic World*, Vol. 4, No. 1, pp. 111-132. [In Persian]. <https://doi.org/10.30479/psiw.2013.295>.
- Hurd, Elizabeth Shakman (2015). *Beyond religious freedom: The new global politics of religion*. New Jersey: Princeton University Press. ISBN: 9780691176222.
- Ignatow, Gabriel (2007). *Transnational Identity Politics and the Environment*. Lanham: Lexington Books. ISBN: 9780739120156.
- Issa, Tözün (2016). *Alevis in Europe: Voices of Migration, Culture and Identity*. United Kingdom: Taylor & Francis. ISBN: 9781317182641.
- Jamalifar, Mahdi (2012). *An Introduction to Understanding the Turkish Alevis Community from Its Origin to 2009*. Tehran: Amirkabir. [In Persian]. ISBN: 9789640014639.
- Jamalifar, Mahdi. (2009). Historical Backgrounds of the Emergence of the Alevis in Turkey. *Approximate Studies of Islamic Sects*, Vol. 15, No. 2, pp. 66-73. [In Persian]. <https://ensani.ir/file/download/article/20120326105838>.
- Jan-Ahmadi, Fatemeh; Khalatbari, Allahyar and Golijani Moghaddam, Neda (2011). The relationship between the local governments of Gilan, Daylaman and Mazandaran and the Alevis of Tabarestan. *History of Islam and Iran*, Vol. 21, No. 11, pp. 119-143. [In Persian]. <https://doi.org/10.22051/hii.2013.658>.
- Kabasakal Arat, Zehra F. (2013). *Human Rights in Turkey*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. ISBN: 9780812201147.
- Kaftan, Gizem (2022). Flexible Nation: The Turkish Nation under the Justice and Development Party's Rule. *Nationalities Papers*, Vol. 50, No. 6, pp. 1232-1244. <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/turkish-nation>.

- Kajadagh, Abolfazl (2019). *Imamate in the Thought of the Alevi of Turkey*. Qom: Al-Mustafa (PBUH) International Translation and Publishing Center. [In Persian]. ISBN: 9786004297110.
- Karapetyan, Mkrtich (2018). The Alevi/Alawite factor in Turkey-Syria relations in the Light of the Syrian crisis. *Journal of Liberty and International Affairs*, Vol. 4, No. 3, pp. 24-40. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-61756-8>.
- Khalid Masud, Muhammad (2009). *Islam and Modernity: Key Issues and Debates*. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN: 9780748637942.
- Koçan, Gürçan & Öncü, Ahmet (2004). Citizen Alevi in Turkey: Beyond confirmation and denial. *Journal of historical sociology*, vol. 17, No. 4, pp. 464-489. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-6443.2004.00240.x>.
- Koşulu, Deniz (2013). The Alevi quest in Europe through the redefinition of the Alevi movement: recognition and political participation, a case study of the FUAF in France. In *Muslim Political Participation in Europe*, pp. 255-276, Edinburgh: Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.1515/9780748646951-014>
- Kurun, Ismail (2019). Examining the Condition of Alevi in Turkey in Light of the Freedom of Religion and Conscience and Religious Minority Rights in International Law. *Iranian Sociological Review*, Vol. 9, No.1, pp.1-11. <https://www.academia.edu/download/59949969/>.
- Lord, Ceren (2022). The Transnational Mobilization of the Alevi of Turkey. *The Oxford Handbook of Turkish Politics*, pp. 455-465, ISBN: 9780190064891.
- Massicard, Elise (2012). *The Alevi in Turkey and Europe: Identity and Managing Territorial Diversity*. United Kingdom: Taylor & Francis. ISBN: 9781136277986.
- Moghadam, Alireza. (2017). the Alevi and Bektashis of Turkey and their Possible Impact on Iran's Strategic Assessment towards Turkey, *Epistemological Religious Phenomenology in the International Arena*, Vol. 5, No. 16, pp. 7-22. [In Persian]. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1430811>.
- Moghadam, Valentine M. (2016). Islamism, feminism, and resistance: rethinking the Arab Spring. *David Courpasson & Steven Vallas, the SAGE Handbook of Resistance*, pp. 78-95. ISBN: 9781473959187.
- Mortazavi-Emami, Seyed Ali; Alikı, Fahimeh and Jahantab, Mahdi (2021). Sociology of Turkey's Shiites. *Civil Rights Studies*, Vol. 23, No. 5, pp. 311-358. [In Persian]. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1822372>.
- Muradoglu, Iris Sibel (2017). The Saz as a Mode of Understanding Alevism. In *Voices: A World Forum for Music Therapy*, Vol. 17, No. 3. <https://doi.org/10.15845/voices.v17i3.925>.
- Murat Tezcür, Güneş (2022). *The Oxford Handbook of Turkish Politics*. Oxford: Oxford University Press. ISBN: 9780190064891.
- Nazari Pasikhani, Hossein; Panjeh, Masoumali, and Farahmand, Yones (2019). Reflection of Shi'ite Beliefs and Attitudes in the *Tarīkh al-Müşel* by Abū Zakariya Azdī. *Historical Perspective & Historiography*, Vol. 30, No. 25, pp. 330-317. [In Persian]. <https://doi.org/10.22051/hph.2020.32330.1454>.
- O'Connor, Francis (2021). *Understanding Insurgency: Popular Support for the PKK in Turkey*. India: Cambridge University Press. ISBN: 9781108838504.
- Öktem, Kerem (2008). Being Muslim at the Margins: Alevi and the AKP. *Middle East Report*, pp. No. 246, pp. 5-7. <http://www.jstor.org/stable/25164829>.
- Olsson, Tord; Ozdalga, Elisabeth & Raudvere, Catharina (2005). *Alevi Identity: Cultural, Religious and Social Perspectives*. United Kingdom: Taylor & Francis. ISBN: 9781135797249.
- Öztürk, Ahmet Erdi (2018). Transformation of the Turkish Diyanet both at home and abroad: Three stages. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, No. 27. <https://journals.openedition.org/ejts/5944>.
- Partovi, Asghar and Fahimi Moghaddam, Ali (2014). The evolution of the political-social position of the Alevi in Turkey during the rule of the Justice and Development Party. *Socio-Cultural Changes*, Vol. 43, No. 11, pp. 24-42. [In Persian]. <https://www.magiran.com/paper/getexternalpdf/1188558>.

- Picard, Michel & Madinier, Rémy (2011). *The Politics of Religion in Indonesia: Syncretism, Orthodoxy, and Religious Contention in Java and Bali*. London: Routledge. ISBN: 9781136726408.
- Piri, Mohammad (2011), *the Alevis and the Alevi Opening Project: A Review and Analysis of the Research of the Marmarah Studies Institute on the Alevis of Turkey*, Tehran, Islamic Culture and Relations Organization. [In Persian]. <https://www.lib.ir/fa/book/66805209>.
- Piroozfar, Mahdi; Torabi, Usef and Momeny, Seyedali (2020). Alevi Discourse Analysis in Contemporary Turkey. *Political Sociology of the Islamic World*, Vol. 8, No. 16, pp. 390-356. [In Persian]. Doi: 20.1001.1.22520732.1399.8.16.15.0.
- Rabasa, Angel & Larrabee, F. Stephen (2008). *The Rise of Political Islam in Turkey*. Ukraine: RAND Corporation. ISBN: 9780833045317.
- Rahmati, Mohsen (2015). The Samanid political relations, and the Abbasid Caliphate and the factors affecting on it. *History of Islam and Iran*, Vol. 25, No. 28), pp. 65-98. [In Persian]. <https://doi.org/10.22051/hii.2016.2215>.
- Safi, saeed and Movassaghi, Seyed Ahmad (2023). An analytical study of the impact of identity and historical factors on the political status of Turkish Alevis, *Political and International Approaches*, Vol. 15, No. 1, pp. 35-56. [In Persian]. Doi: 10.48308/piaj.2023.232447.1426.
- Sandal, Nukhet A. (2024). 'Alevis in Turkey: Past, Present and Future', in Alpaslan Özerdem, and Ahmet Erdi Öztürk (Eds), *A Companion to Modern Turkey's Centennial: Political, Sociological, Economic and Institutional Transformations since 1923* (Edinburgh, 2023; online edn, Edinburgh Scholarship Online). <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9781474492515.003.0018>.
- Scott-Baumann, Alison, Phoenix, Aisha, Naguib, Shuruq, Cheruvallil-Contractor, Sariya & Guest, Mathew (2020). *Islam on Campus: Contested Identities and the Cultures of Higher Education in Britain*. United Kingdom: Oxford University Press. ISBN: 9780198846789.
- Shah, Jamal. (2013). Evaluating Alevism in Turkey. *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 3, No.2, pp. 263-275. <https://volpedia.eu/wp-content/uploads/2019/11>.
- Shokri Goldareh, Morteza (2014). *The Alevis of Turkey from the Past to the Present*. Tehran: Fars News Agency, Research and Education Department. [In Persian]. ISBN: 9786007320150.
- Smith, Thomas W. (2005). Between Allah and Atatürk: Liberal Islam in Turkey. *The International Journal of Human Rights*, Vol. 9, No. 3, pp. 307-325. <https://doi.org/10.1080/13642980500170758>.
- Soner, Bavram Ali & Toktas, Sule (2011). Alevis and alevism in the changing context of Turkish Politics: the justice and development party's Alevi opening. *Turkish Studies*, Vol. 12, No. 3, pp. 419-434. <https://doi.org/10.1080/14683849.2011.604214>.
- Stewart, Michael (2007). "Modernity and the Alevis of Turkey: Identity challenges and change". *Journal of International Relations*, Vol. 9, No. 1, pp. 50-60. <http://www.sigmaiotharho.org/s/vol9.pdf#page=55>.
- Tambar, Kabir (2011). Iterations of lament: anachronism and affect in a Shi'i Islamic revival in Turkey. *American Ethnologist*, Vol. 38, No. 3, pp. 484-500. <https://doi.org/10.1111/j.1548-1425.2011.01318.x>.
- Tambar, Kabir (2014). *The Reckoning of Pluralism: Political Belonging and the Demands of History in Turkey*. Redwood City: Stanford University Press. ISBN: 9780804791182.
- Tombus, H. Ertuğ & Avcenc, Berfu (2017). (Post-) Kemalist Secularism in Turkey. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Vol. 19, No. 1, pp. 70-85. <https://doi.org/10.1080/19448953.2016.1201995>.
- Üşenmez, Özgür, and Duman, Levent (2015). Identity problems in Turkey: Alevis and AKP. *Alternatif Politika*, Vol. 7, No. 3, pp. 620-644. ISBN: 9786056445323.
- Vahedi, Elyas (2015), *Alevis in Turkey: an assessment of political and social situation*. Tehran: Abrar Moaser. [In Persian]. ISBN: 9789645262288.
- Valavi, Ali Mohammad (2011). The Role of the Alevis in the Spread of Shiism in Neyshabur. *Shi'ite Studies*, Vol. 9, No. 3, pp. 113-144. [In Persian]. <https://www.magiran.com/paper/978273>.

- Volten, P.M.E. (2009). *Perceptions and Misperceptions in the EU and Turkey: Stumbling Blocks on the Road to Accession*. Groningen: Centre of European Security Studies (CESS). ISBN: 9781136309649.
- Walton, Jeremy F. (2017). *Muslim Civil Society and the Politics of Religious Freedom in Turkey*. Oxford: Oxford University Press. ISBN: 9780190658977.
- Warhola, James (2012). Reform of the Turkish Constitution: A Step Forward or Backward, E-International Relations. <http://www.eir.info/2012/05/23/>.
- White, Paul J. & Jongerden, Joost (2021). *Turkey's Alevi Enigma: A Comprehensive Overview*. Netherlands: Brill. ISBN: 9789004125384.
- Yeller, Abdul Qadir and Jamalifar, Mahdi (2012). Shiism in Turkey: A comparison between Alevis and Jafari Shiites. *Forough Vahdat*, Vol. 7, No. 27, pp. 57-63. [In Persian]. <https://ensani.ir/fa/article/325952>.
- Yildirim, Seval (2013). Conceptions of Religion in the Secular State: Evolving Turkish Secularism. *Pepp. L. Rev.*, No. 41, P. 1049. <https://digitalcommons.pepperdine.edu/plr/vol41/iss5/10>.
- Zarcone, Thierry (2004). *La Turquie moderne ET l'islam*. France: Flammarion. ISBN: 9782082103190.
- Zhigulskaia, Daria V. (2020). Alevis vs Alawites in Turkey (based on field studies in Turkey). *Asia and Africa Today*, No. 3, pp. 26-33. <https://doi.org/10.31857/S032150750008730-5>.

©2025 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Typology of cooperation and challenges faced by Turkey's Alevi With the governments and non-Alevi communities in that country¹

Abbas Bouri², Ali Aghanouri³

Received: 2024/09/19
Accepted: 2025/05/08

Abstract

The Alevi in Turkey, the largest religious minority and one of the most ardent supporters of the establishment of the secular Turkish Republic, have always refused to be labelled as a minority. They have been repeatedly challenged by both governments and non-Alevi communities, and their stance towards government authorities and Syrian Alawites has led to various difficulties. In their study of this minority, the researchers addressed the fundamental question: "What are the co-operation efforts and obstacles for Turkish Alevi in dealing with the governments and non-Alevi communities of this nation?" In their initial research, they came across the currents of secularism and gradual democratisation, political parties, the dominant Hanafi Sunni group, Alevi Kurds, Turkish authorities, Arab Alevi, and Syrian Alawites, sparking curiosity about the role and impact of these currents on Alevi and the Alevi's reciprocal influence on them. Through the analysis of these scenarios utilizing a typological, thematic, and analytical-descriptive approach, several outcomes have emerged: The government's favouring of Sunnis has led to discontent among Alevi, made closer relations between them more difficult, and encouraged greater solidarity among Alevi in Turkey and Syria. The Alevi have spoken out against the ruling party and are leaning towards the Republican People's Party. The absence of Alevi leaders in political parties and government positions has led to anti-government protests. The processes of democratization and cultural pluralism have triggered a slight tendency to revive the religious aspect, but the pursuit of secularism, the marginal role of religious beliefs in daily life, and the endorsement of Atatürk's secular reforms remain at the forefront.

Keywords: Typology, Alevi of turkey, Non-Alevi communities.

1. DOI: 10.22051/hii.2025.47953.2965

2. Ph.D. Student in "Shi'i Denominations", Department of Shi'i History and Denominations, Faculty of History, University of Religions and Denominations, Qom, Iran. (Corresponding Author) Email: bouri@um.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Shi'i History and Denominations, Faculty of History, University of Religions and Denominations, Qom, Iran. Email: aghanoori@urd.ac.ir

Print ISSN: 2008-885X/Online ISSN:2538-3493